

FINANSTILSYNET

THE FINANCIAL SUPERVISORY
AUTHORITY OF NORWAY

Resultatrapport for finansinstitusjoner

1.-3. kvartal 2011

Dato:
16.11.2011

Innhold

1	Hovedinntrykk	5
2	Makroøkonomisk bakgrunn	7
3	Kort om de største nordiske finanskonsernene	10
4	Banker	13
4.1	Likviditetsrisiko	18
4.2	Soliditet	20
5	Finansieringsforetak	22
5.1	Kredittforetak	22
5.2	Finansieringsselskaper	24
6	Livsforsikringsselskaper	28
7	Skadeforsikringsselskaper	33
8	Bankenes motpartsrisiko	38
9	Tiltak relatert til statlige gjeldsproblemer i eurolandene	40

1 Hovedinntrykk

Gjennom hele 2011 har den globale veksten avtatt, og flere land risikerer å gå inn en periode med fall i BNP. For mange industriland skaper høy statsgjeld begrenset handlingsrom for tiltak som stimulerer vekst og nedgang i arbeidsledigheten. I de fremvoksende økonomiene er den høye veksten noe moderert, men todelingen i verdensøkonomien er fortsatt tydelig, med inflasjonspress innen enkelte markeder. Usikkerheten rundt fremtidig økonomisk utvikling er betydelig. Utviklingen i norsk økonomi har vært god så langt i år, særlig drevet av petroleumsinvesteringer og økning i boligbygging. Oppgang i privat konsum har derimot vært noe svakere enn ventet, og husholdningenes fremtidsforventninger har avtatt. Sysselsettingen er økende, og arbeidsledigheten er redusert til 3,3 prosent. Husholdningens gjeldsvekst har tiltatt noe i tredje kvartal, og årsveksten var ved utgangen av september 7,2 prosent. Bedriftenes kredittopptak har også steget til 5,3 prosent på årsbasis. Veksten i nominelle boligpriser har igjen tiltatt etter noe utflating i vår, og lå ved utgangen av oktober 16 prosent over forrige topp fra august 2007.

Statsgjeldssituasjonen i euroområdet har preget finansmarkedene i høst. Særlig er usikkerheten stor omkring den siste tiltakspakken for Hellas og innstrammingstiltak i Italia. Den uoversiktlige situasjonen skapte uro, og aksjemarkedene falt med opp til 25 prosent frem til første uken av oktober. Børsene har deretter hentet seg noe inn, men per 10. november var børsene i USA ned 5 prosent sammenliknet med før sommeren, mens Europa hadde falt 21 prosent og Norge var ned 11 prosent. Interbankrentene viste store variasjoner gjennom kvartalet med økende påslag og større risikodifferensiering. Dexia, Belgias største bank, måtte i oktober overtas av belgiske og franske myndigheter fordi betydelig eksponering mot Hellas i praksis stengte banken ute fra pengemarkedene. Renter på lange statspapirer i antatt betalingsdyktige land avtok etter sommeren, men har den siste måneden gått noe opp igjen. Norsk 10-årig statsrente sank fra 3,38 prosent i slutten av juni til 2,44 prosent 10. november.

Bankene (konsern) hadde per 3. kvartal et samlet resultat før skatt på 24,2 mrd. kroner, en nedgang fra 26,3 mrd. kroner for tilsvarende periode i fjor. Egenkapitalavkastningen falt med 2 prosentpoeng til 11 prosent. Utviklingen skyldes i hovedsak at en rekke banker i 1. halvår 2010 hadde engangsinntekter på til sammen ca 3,8 mrd. kroner. Korrigeres for disse effektene, var bankenes resultat 7 prosent bedre enn ett år tilbake og egenkapitalavkastningen noe høyere. Bankenes netto renteinntekter falt i forhold til gjennomsnittlig forvaltningskapital (GFK) til 1,47 prosent. Rentemarginene er fortsatt lave, men har økt marginalt i forhold til forrige kvartal. Bokførte tap var stabilt lave på 0,17 prosent av GFK. Kjernekapitaldekningen for bankene samlet var 11 prosent ved utgangen av kvartalet.

Årsveksten i bankenes samlede utlån til kunder har tiltatt, og var ved utgangen av kvartalet 7,2 prosent, inkludert utlån overført til de gruppe-eide OMF-foretakene. Utlånsvekst til personkunder var rundt 8,0 prosent siste år, mens utlån til innenlandske foretak nådde den høyeste veksttakten på 2 år med en årsvekst på 4,8 prosent. Årsveksten i totale kundeinnskudd for alle norske banker er nesten 14 prosent. Innskuddsdekningen for bankene (inkl boligkredittforetak) steg til 59 prosent. Norske banker er avhengig av fungerende finansmarkeder internasjonalt. Høstens uro har påvirket forholdene for markedsfinansiering, med høyere marginer og mindre tilgang på lang finansiering. OMF-markedet har i noe grad vært åpent for velkapitaliserte utstedere, mens seniorobligasjoner har vært vanskelige å plassere. På den annen side har økning i risikopåslag i det norske interbankmarkedet og for norske banker internasjonalt vært lavere enn for banker i en rekke andre land. Dersom krisen i internasjonale finansmarkeder forsterkes og fortsetter inn i 2012, kan det ikke utelukkes at konsekvensene for norske banker blir mer betydelige.

Kredittforetakenes resultater før skatt (uten Eksportfinans) så langt i år ble ca 3,0 mrd. kroner, en nedgang på 0,2 mrd. kroner sammenliknet med tilsvarende periode i 2010. Reduksjonen er i hovedsak knyttet til lavere netto renteinntekter, i hovedsak som følge av økte innlånskostnader på grunn av utviklingen i kapitalmarkedene. Utlånstap er fortsatt lave. Egenkapitalavkastningen falt med nesten 2

prosentpoeng, til 7,1 prosent i forhold til ett år tilbake. Årsvekst i brutto utlån er tiltagende, og var over 19 prosent ved utgangen av kvartalet. Kjernekapitaldekningen sank med 0,8 prosentpoeng, til 9,8 prosent.

Finansieringsselskapenes resultat før skatt ble 1,4 mrd. kroner, som er på linje med ett år tilbake. Dyrere funding gjør at netto renteinntekter sank til 5,1 prosent av GFK, mot 5,5 prosent i samme periode i fjor. Driftskostnadene har økt noe, men motvirkes blant annet av lavere bokførte tap, som sank til 0,6 prosent av GFK, fra 0,9 prosent ett år tidligere. Egenkapitalavkastningen ble redusert med over 2 prosentpoeng til 13,7 prosent. Årsveksten i brutto utlån var 5,2 prosent ved utgangen av kvartalet. Årsveksten i kundeutlån for selskap innen forbruksfinansiering ligger relativt stabil rundt 2,8 prosent. Sammenliknet med tilsvarende kvartal i fjor, ble annualiserte tap redusert med 1 prosentpoeng, til 1,5 prosent av utestående forbrukskreditt. Kjernekapitaldekningen for alle finansieringsselskapene samlet økte med 1,3 prosentpoeng, til 16,5 prosent.

Livsforsikringsselskapene fikk et resultat før kundeoverføringer og skatt på 6,8 mrd. kroner, mot 10,2 mrd. kroner i de tre første kvartalene av 2010. Realiserte gevinster bidro til at bokført avkastning (kollektivporteføljen) ble 3,0 prosent, som kun var 0,5 prosentpoeng lavere enn ett år tilbake. Fallet i aksjemarkedet ga derimot et verdifall på den gjenværende aksjeporteføljen, og derigjennom en betydelig lavere verdijustert avkastning på 1,0 prosent, mot 4,4 prosent i samme periode i fjor. Bufferkapitalen ble gjennom kvartalet redusert med 26 prosent, til 40 mrd. kroner, noe som tilsvarer 4,5 prosent av forvaltningskapitalen. Kursreguleringsfondet er redusert med 80 prosent, til 2,3 mrd. kroner. En videre negativ utvikling i de internasjonale finansmarkedene vil derfor kunne medføre at deler av rentegarantien må dekkes av tilleggsavsetninger og eiernes kapital. Aksjeandelen i kollektivporteføljen sank i løpet av kvartalet med 2 prosentpoeng, til 16 prosent, men aksjeeksponeringen er ytterligere redusert gjennom bruk av derivater.

De norske **skadeforsikringsselskapene** (uten captives) fikk et resultat før skatt på 2,4 mrd. kroner, som er noe svakere enn samme periode i fjor. Finansiinntektene falt med om lag 1 mrd. kroner, men totalresultatet ble i stor grad holdt oppe av bedring i underliggende forsikringsdrift. Premieinntektene har økt, samtidig som erstatnings- og driftskostnader har vært relativt stabile. Combined ratio hittil i år ble 94,5 prosent, som er en reduksjon på 3 prosentpoeng i forhold til ett år tilbake. 13 skadeforsikringsselskaper hadde negativt resultat hittil i år, mot 9 for ett år siden. For alle selskapene samlet er kapitaldekningen stabil på 38 prosent.

2 Makroøkonomisk bakgrunn

Internasjonal økonomi

Veksten i internasjonal økonomi har svekket seg gjennom 2011, og det er fare for resesjon i flere land. Todelingen i internasjonal økonomi har imidlertid fortsatt. Sterk økonomisk vekst preger fremvoksende økonomier, særlig Kina og India. Aktivitetsøkningen i de store industrilandene har vært svak, og for flere av landene er produksjonsnivået fortsatt under nivået før finanskrisen høsten 2008. Arbeidsledigheten er spesielt høy i vestlige land, hvor ledigheten økte betydelig i etterkant av finanskrisen. Globalt er inflasjonspresset lavt, men tiltagende i fremvoksende økonomier blant annet som følge av sterk vekst i råvarepriser. Det internasjonale pengefondet (IMF) anslo i september at globalt BNP vil vokse med om lag 4 prosent i 2011 og 2012, og vekstprognosene for industrilandene har blitt betydelig nedjustert siden juni 2011.

Utsiktene for nord-amerikansk økonomi er svake. De offentlige gjeldsforpliktelsene er høye, og Kongressen vedtok i august 2011 å heve det lovbestemte taket for føderal gjeld, samt omfattende, dog ikke konkretiserte, langsiktige innstramminger i offentlige budsjetter. Husholdningenes finansielle stilling preges fortsatt av etterdønningene av finanskrisen høsten 2008, og høy arbeidsledighet legger begrensninger på privat konsum.

Det er store forskjeller mellom landene innad i euroområdet. Tyskland har bidratt sterkest til den økonomiske veksten i euroområdet i etterkant av finanskrisen. I de gjeldstyngede landene som Hellas, Irland og Portugal har utviklingen i økonomien vært svak. Innstramminger i offentlig sektor i flere andre euroland som Frankrike og Storbritannia bidrar også til å dempe vekstutsiktene på kort sikt. Aktiviteten i kinesisk økonomi er fortsatt høy, men veksten ventes å avta noe fremover. Inflasjonspresset er fortsatt tiltagende, og sentralbanken har økt signalrenten og reservekravet for bankene flere ganger i 2011, senest i juli.

Tabell 2.1 Makroøkonomiske nøkkeltall internasjonal økonomi
Prosentvis endring fra forrige periode der annet ikke fremgår

	2009	2010	Kvartalsvis utvikling				Prognose 2011
			10:4	11:1	11:2	11:3	
Euroområdet							
BNP	-4,1	1,7	0,3	0,8	0,2		1,6
Inflasjon ¹⁾	0,3	2,4	2,2	2,7	2,7	3,0	2,6
Arbeidsledighet ²⁾	9,4	10,0	10,0	10,0	9,9	10,2	10,0
USA							
BNP	-2,4	2,9	0,6	0	0,3	0,6	1,7
Inflasjon ¹⁾	-0,4	1,5	1,5	3,3	3,6	3,9	3,1
Arbeidsledighet ²⁾	9,3	9,4	9,4	8,8	9,2	9,1	9,1
Japan							
BNP	-5,2	3,9	-0,8	-0,9	-0,5		-0,5
Inflasjon ¹⁾	-1,4	-0,7	0	-0,3	0,1	0,1	-0,2
Arbeidsledighet ²⁾	5,1	4,9	4,9	4,6	4,6	4,3	4,7
Kina							
BNP	8,7	10,2	2,5	2,3	2,3	2,2	9,6
Inflasjon ¹⁾	-0,7	4,6	5,1	5,4	5,3	6,1	5,9
Arbeidsledighet ²⁾	4,3	4,1	4,1	4,1	4,1	4,1	4,1

¹⁾12mnd-vekst utg.periode ²⁾ Nivå

Kilde: Eurostat, Consensus Forecasts ,oktober 2011 og BEA

Det er flere usikkerhetsfaktorer knyttet til utviklingen i verdensøkonomien og finansiell stabilitet. Flere svake realøkonomiske nøkkeltall fra de store industrilandene, økt usikkerhet knyttet til enkelte eurolands gjeldsforpliktelser og fornyet uro i internasjonale finansmarkeder tilsier at usikkerheten rundt utviklingen i internasjonal økonomi har økt siden utgangen av andre kvartal 2011. Fremvoksende økonomier spiller en stadig mer sentral rolle i internasjonal økonomi. Vridning mot mer innenlandsk etterspørsel i Kina vil være nødvendig for å opprettholde økonomisk aktivitet ved et eventuelt betydelig tilbakeslag i de store vestlige industrilandene.

Norsk økonomi

Norsk økonomi hadde relativt høy vekst i første halvår, hovedsakelig som følge av økte investeringer. Investeringsstillingene for 3. kvartal peker mot kraftig oppgang fremover, særlig for investeringene i petroleumsnæringen som følge av nye utbyggingsprosjekter. Det har også vært en betydelig økning i boliginvesteringene i årets tre første kvartaler. Privat forbruk har vokst så langt i år, men noe mindre enn tidligere lagt til grunn. Husholdningenes forventninger til utsiktene fremover er svekket. Arbeidsledigheten har holdt seg relativt stabil i de tre første kvartalene, og sysselsettingen har økt. Den gradvise oppgangen i markedet for næringseiendom har fortsatt, og omsetning gjennom sommeren var god. Leieprisene øker fortsatt svakt, men arealetterspørselen har vært flat siden mai. Prisoppgangen i boligmarkedet vedvarer selv om veksttakten har avtatt de siste kvartalene. Husholdningenes gjeld øker fortsatt betydelig, og ved utgangen av september var økningen på 12-månedersbasis kommet opp i 7,2 prosent. Gjennom 3. kvartal har også kredittveksten for ikke-finansielle foretak økt, noe som har bidratt til en økning i innenlandsk kreditt (K2) på 6,7 prosent ved utgangen av kvartalet. Det ligger an til videre oppgang i norsk økonomi, men negativ utvikling i internasjonal økonomi har økt risikoen for svakere vekst også i Norge. Markedsuroen og de svekkete utsiktene internasjonalt har bidratt til at Norges Bank har holdt styringsrenten uendret på 2,25 prosent siden mai 2011.

Tabell 2.2: Makroøkonomiske nøkkeltall norsk økonomi
Prosentvis endring fra forrige periode der annet ikke fremgår

	2010	Kvartalsvis utvikling				Prognose ¹⁾ 2011
		10:4	11:1	11:2	11:3	
BNP ²⁾	0,3	2,3	-0,6	0,4	..	1,5
- Fastlands-Norge	2,1	0,4	0,5	1,0	0,8 ¹⁾	2,8
Inflasjon (KPI) ³⁾	2,5	2,2	1,4	1,4	1,5	1,5
- KPI-JAE ^{3), 4)}	1,4	1,0	0,8	1,0	1,1	1,0
Arbeidsledighetsrate, AKU ⁵⁾	3,6	3,6	3,2	3,3	3,2 ⁷⁾	3,3
Andre nøkkeltall						
Boligpriser ⁶⁾	..	6,6	8,4	7,4	8,3	..
K2 publikum ⁶⁾	..	6,1	6,2	6,0	6,7	..
- K2 Husholdninger ⁶⁾	..	6,5	6,9	7,1	7,2	..
- K2 Ikke-finansielle foretak ⁶⁾	..	3,6	3,6	2,9	4,4	..
Styringsrente ⁵⁾	..	2,0	2,0	2,13	2,25	..
Råoljepris i NOK ⁵⁾	..	552	610	648	633	..
USD/NOK ⁵⁾	..	5,93	5,72	5,44	5,50	..
EUR/NOK ⁵⁾	..	8,05	7,82	7,82	7,76	..

1) Anslag gitt i Norges Banks Pengepolitisk rapport 3/11, 19. oktober 2011

2) Sesongjustert

3) Prosentvis vekst fra samme periode året før.

4) KPI justert for avgiftsendringer og uten energivarer

5) Nivå gjennomsnitt for perioden.

6) Tolvmånedersvekst ved utgangen av perioden

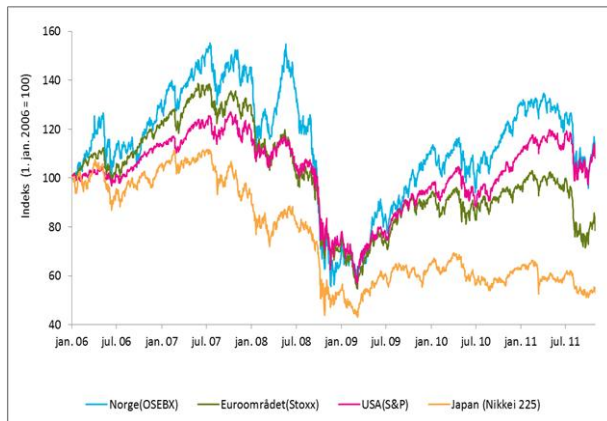
7) Gjennomsnitt for juli og august

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

Aksje-, rente- og valutamarkedene

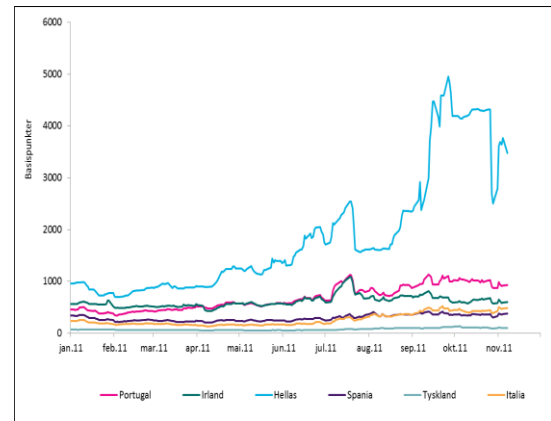
Fornyhet usikkerhet knyttet til problemene med statsgjelden til flere euroland, og svake nøkkeltall fra de store industrilandene preget verdipapirmarkedene også i tredje kvartal 2011 og videre inn i fjerde kvartal. Verdien av aksjer i USA (S&P500) falt med 13,9 prosent i tredje kvartal. Hovedindeksen på Oslo Børs falt med 17 prosent i kvartalet, mens i euroområdet (STOXX,TMI) falt verdien av aksjene med 22,8 prosent i tilsvarende periode. De brede aksjeindeksene falt ytterligere i begynnelsen av oktober, men har økt noe frem til begynnelsen av november. Indeksverdiene i USA, Norge og euroområdet har steget henholdsvis 11,7, 11,2 og 4,7 prosent fra tredje kvartal og frem til 7. november. Uroen i markedene gjenspeilet seg også i utviklingen i CDS-priser på statsobligasjoner. For enkelte euroland har CDS-prisene økt betydelig i tredje kvartal og inn i fjerde kvartal. I valutamarkedet lå norske kroner relativt stabilt mot euro gjennom tredje kvartal, men svekket seg noe mot amerikanske dollar.

Figur 2.1: Aksjeindekser USA, euroområdet og Norge. Indeks (01.01.06=100)

Kilde: Reuters EcoWin

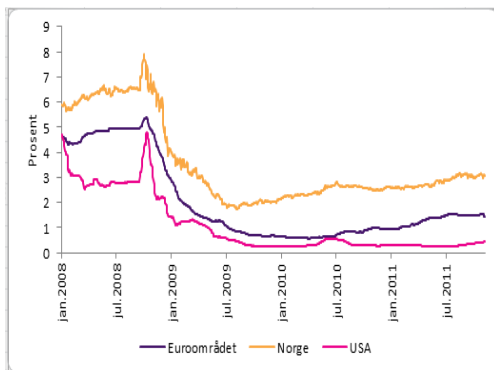
Figur 2.2: CDS-priser på statsobligasjoner

Kilde: Reuters EcoWin

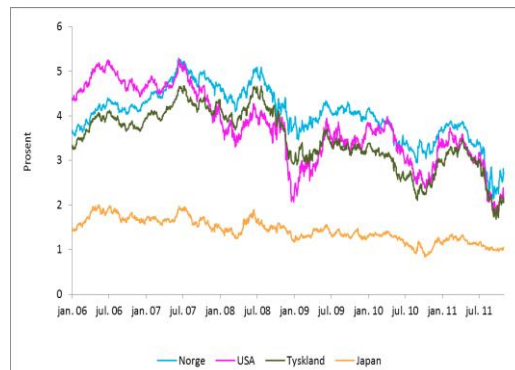
Tremåneders interbankrente i USA økte gjennom tredje kvartal med 6 basispunkter. Tilsvarende rente i euroområdet var tilnærmet uendret, mens renten i Norge steg 13 basispunkter til 3,03 prosent. Det var imidlertid store svingninger innad i perioden. Lange renter falt betydelig gjennom tredje kvartal som følge av utsikter til lavere økonomisk vekst. I tredje kvartal gikk renten på 10-årige amerikanske statsobligasjoner ned 124 basispunkter, til 1,92 prosent, mens tilsvarende renter i euroområdet og Norge falt med henholdsvis 104 og 110 punkter, til 2,35 og 1,9 prosent. Både lange og korte renter har økt noe siden utgangen av tredje kvartal.

Figur 2.3: 3mnd interbankrente

Kilde: Reuters EcoWin

Figur 2.4: rente 10-årige statsobligasjoner

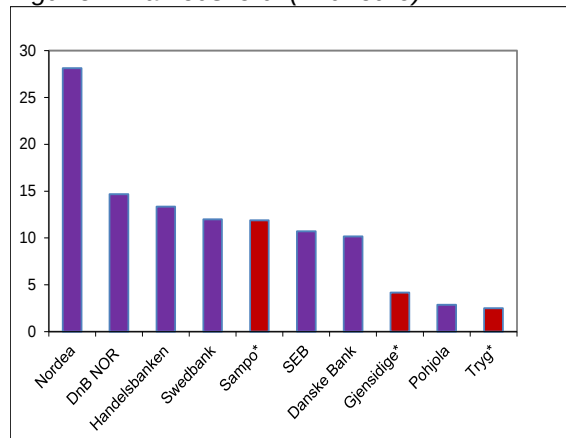

Kilde: Reuters EcoWin

3 Kort om de største nordiske finanskonsernene

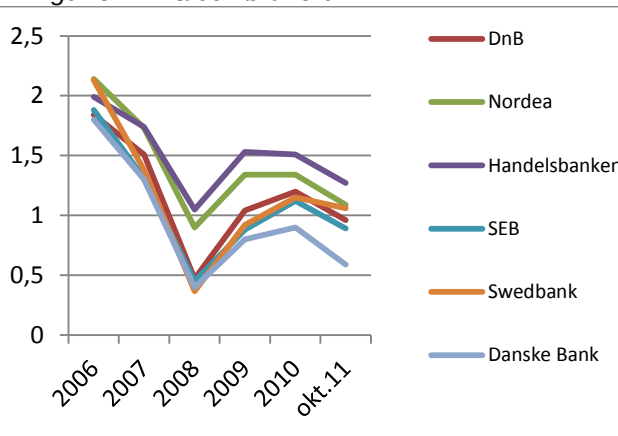
Nordea, som er det største finanskonsernet i Norden, hadde en forvaltningskapital på om lag 5 300 mrd. norske kroner ved utgangen av 3. kvartal 2011. Det største norske finanskonsernet, DnB NOR, er med en forvaltningskapital på 2 183 mrd. kroner det tredje største finanskonsernet i Norden. Også målt etter markedsverdi er Nordea det største finanskonsernet, etterfulgt av DnB NOR. Sju av de ti største finanskonsernene i Norden er bankdominerte, hvorav de seks største alle har virksomhet i Norge.

Figur 3.1 Markedsverdi (mrd. euro)

* Sampo, Gjensidige og Tryg er forsikringsdominert
Kilde: JP Morgan, 27. oktober 2011

Figur 3.2 Pris/bokført verdi

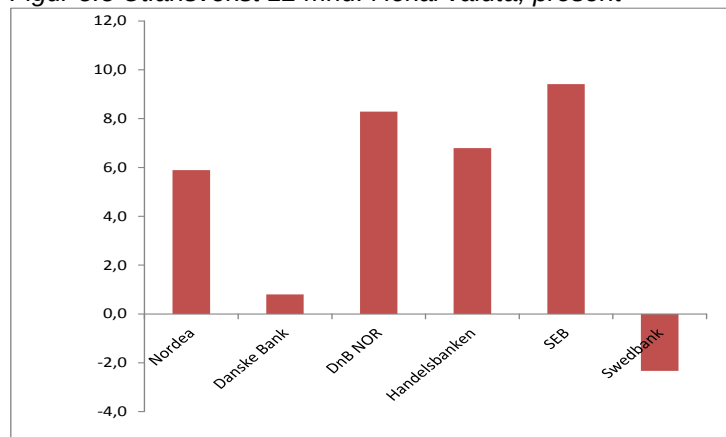

Kilder: Årsrapporter og JP Morgan, 27. oktober 2011

Aksjekursene på de største nordiske finanskonsernene begynte å falle allerede i april og fortsatte fallet gjennom høsten. På tross av en betydelig innhenting av aksjemarkedene i oktober, lå verdsettelsen per 27. oktober i gjennomsnitt 18 prosent lavere enn ved årsskiftet. Alle aksjene har hatt en betydelig verdireduksjon, men Swedbank skiller seg ut med at langt mindre fall enn de øvrige konsernene. Flere av konsernene verdsettes nå under eller omkring bokførte verdier, noe som gjør emisjoner i egenkapitalmarkedene mindre attraktivt.

Med unntak av Swedbank har alle de største nordiske konsernene hatt vekst i utlån til kunder det siste året, selv om Danske Bank har en veldig lav utlånsvekst.

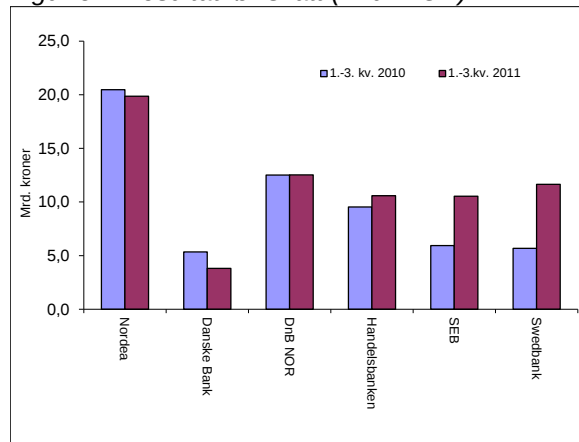
Figur 3.3 Utlånsvekst 12 mnd. i lokal valuta, prosent

Kilde: Kvartalsrapporter

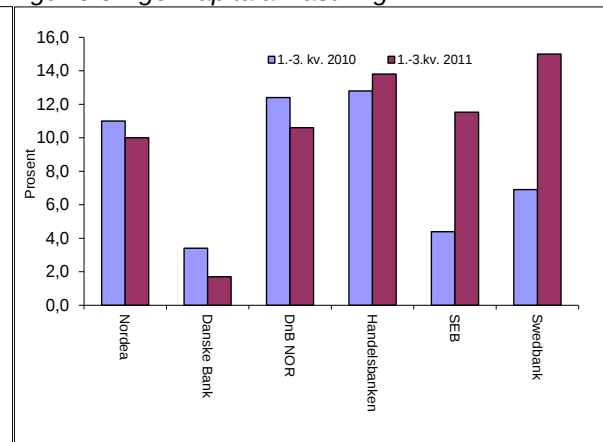
Tre av de seks største nordiske finanskonsernene hadde en bedring i resultatet og egenkapitalavkastningen i 1. til 3. kvartal sammenlignet med samme periode i 2010. For Swedbank og SEB har lavere utlånstap, særlig på engasjementer i Baltikum, bidratt til bedring i resultatet. I tillegg løftes Swedbanks resultat av engangsinntekter fra Lehman Brothers' konkursbo. Danske Bank og Nordea har i perioden kostnadsført store ekstraordinære innbetalinger til den danske innskuddsgarantiordningen i forbindelse med avviklingen av Amagerbanken, Fjordbank Mors og Max Bank.

Figur 3.4 Resultat før skatt (mrd. NOK)

Kilde: Kvartalsrapporter

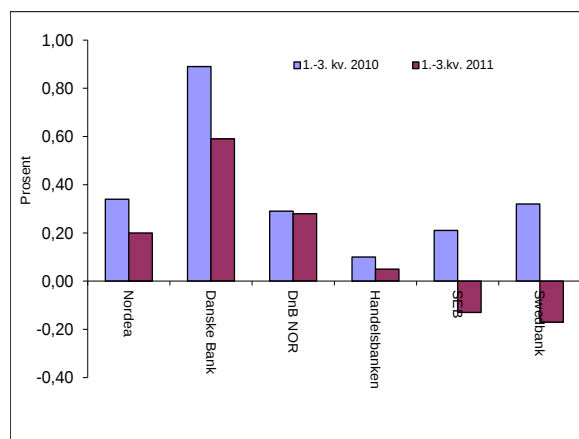
Figur 3.5 Egenkapitalavkastning

Kilde: Kvartalsrapporter

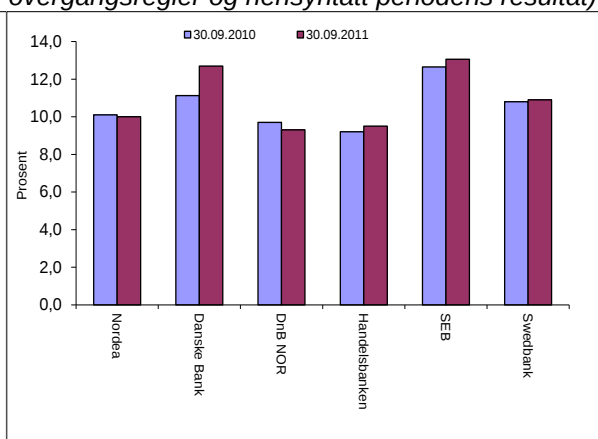
I 2009 og i begynnelsen av 2010 var tap på utlån særlig høye for konsernene som hadde store eksponeringer i Baltikum. For 2010 som helhet og så langt i 2011 har det vært en markert reduksjon i utlånstapene. Danske Bank har derimot fortsatt betydelige utlånstap, særlig på utlån til næringsseidendom i Irland og Nord-Irland, men også på utlån til jordbruk, næringsseidendom og privatkunder i Danmark.

Figur 3.6 Tap på utlån i prosent av utlån

Kilde: Kvartalsrapporter

Figur 3.7 Kjernekapitaldekning (med overgangsregler og hensyntatt periodens resultat)

Kilde: Kvartalsrapporter

Av DnB NORs totale nedskrivninger på utlån og garantier på 2,5 mrd. kroner så langt i 2011 var 45 prosent knyttet til DnB NORD. Hoveddelen av DnB NORs utlånstap skyldes tap på den latviske boliglånporteføljen i 3. kvartal. DnB NORs samlede utlånstap hittil i år er derimot redusert fra 3,2 prosent til 2,5 prosent av utlån sammenlignet med tilsvarende periode i 2010.

Med unntak av Nordea og DnB NOR, har de største nordiske finanskonsernene bedret sin kjernekapitaldekning det siste året. Danske Banks kjernekapitaldekning viser en markant økning etter at banken i april foretok en aksjeemisjon på om lag 20 mrd. DKK.

Dansk Bankpakke IV

På grunn av vedvarende utfordringer i dansk banksektor ble Bankpakke IV vedtatt i august i år. I tiltakspakken utvides blant annet den eksisterende danske medgiftsordningen, slik at det blir lettere å selge hele eller deler av problembankers porteføljer til andre banker. Gjennom den nye ordningen forsøker man å avvikle banker uten tap for kreditorer. Dersom ingen løsning oppnås etter Bankpakke IV, benyttes Bankpakke III for avvikling. I begge tilfeller har danske banker solidarisk ansvar overfor sikrede krav mot banker under avvikling. Ifølge Finansrådet har Bankpakke I, II og III kostet danske banker inntil 40 mrd. DKK.

Bankpakke IV ble for første gang benyttet ved avviklingen av Max Bank i oktober da det statlige avviklingsselskapet Finansiell Stabilitet overtok Max Bank og solgte bankens tilnærmet friske deler, herunder alle privatkundeporteføljer, til Sparekassen Sjælland. Indskydergarantifonden (betalt av finanssektoren) og Finansiell Stabilitet, deler regningen for medgiften. Danske bankers utgifter tilknyttet Max Banks konkurs anslås til 0,5 mrd. DKK.

4 Banker

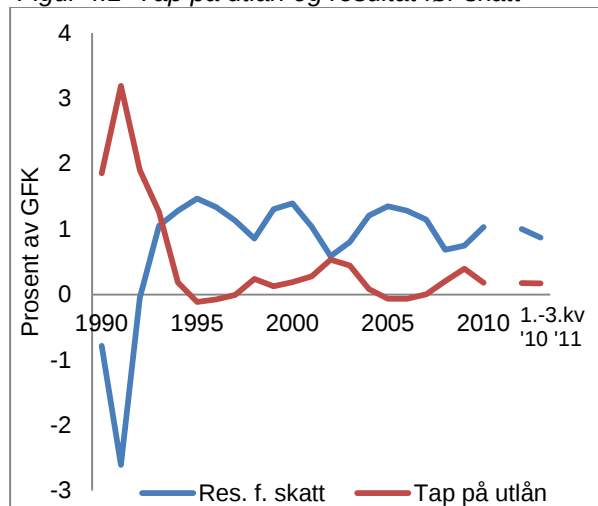
- Svak resultatforbedring fra ordinær drift
- Fortsatt svak utvikling for netto renteinntekter
- Nye internasjonale regler vil stille strengere krav til bankenes kjernekapital

Kapittelet tar for seg utviklingen i samtlige norske banker. For banker som er finanskonsern benyttes regnskapstall for bankkonsern, for øvrige banker benyttes morbanktall. Når resultatposter sees i forhold til gjennomsnittlig forvaltningskapital (GFK), eller utlån, er prosentsatsene annualisert.

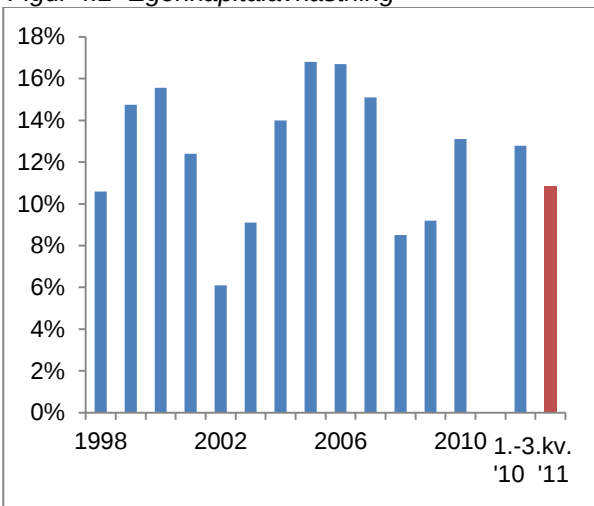
Resultatutvikling

Bankene oppnådde et betydelig lavere resultat etter årets tre første kvartaler sammenlignet med året før. Reduksjonen skyldtes i hovedsak positive engangseffekter i fjorårets regnskaper. Korrigeres det for disse effektene, viste bankene en svak bedring i resultat før skatt, både i kroner og i forhold til forvaltningskapitalen.

Figur 4.1 Tap på utlån og resultat før skatt¹

Figur 4.2 Egenkapitalavkastning

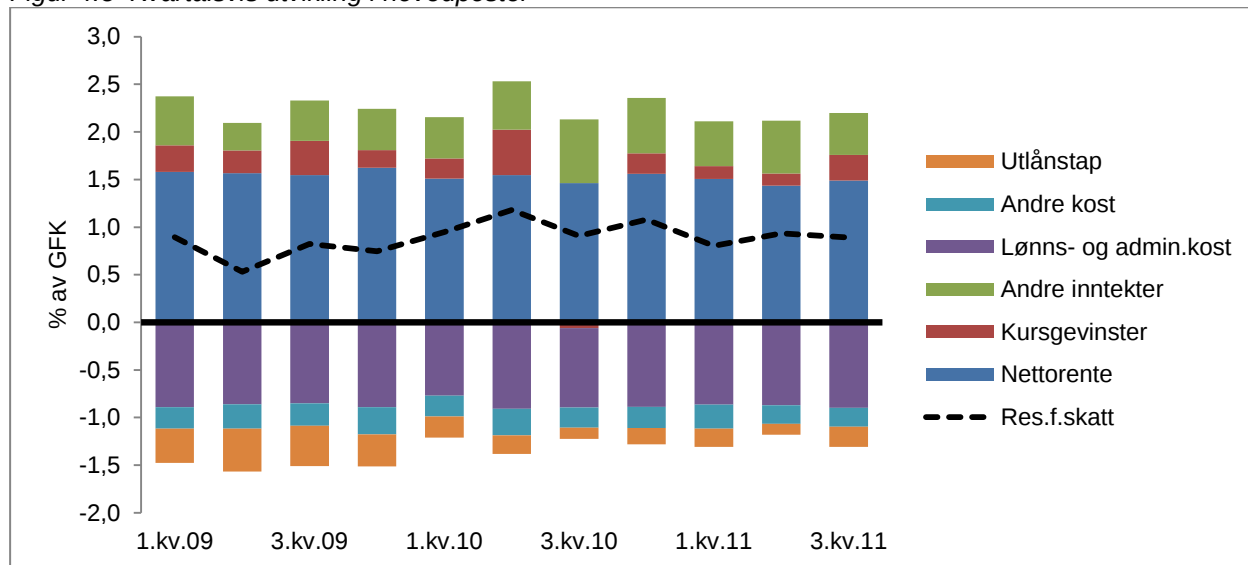
Tabell 4.1 Resultat for samtlige norske banker

	1.-3.kv.11		1.-3.kv.10	
	Mill. kr.	i % GFK	Mill. kr.	i % GFK
Netto renteinntekter	40 888	1,47	39 285	1,50
Andre inntekter	18 448	0,66	19 451	0,74
herav kursgev. oml.midler/fin.ei. vurdert til virk. verdi	4 854	0,17	5 273	0,20
Andre kostnader	30 308	1,09	28 060	1,07
herav lønn og personalkostnader	15 862	0,57	13 792	0,52
Resultat før tap på utlån	29 027	1,04	30 676	1,17
Bokførte tap på utlån	4 740	0,17	4 656	0,18
Gev/tap ikke-fin.ei mv/langsiktige verdip.	-44	0,00	293	0,01
Resultat før skatt	24 243	0,87	26 313	1,00
Skattekostnad	6 391	0,23	7 103	0,27
Resultat etter skatt	17 852	0,64	19 210	0,73
Egenkapitalavkastning	10,9		12,8	

¹ Tidsserier i kapittelet om banker viser utviklingen for morbanker, ikke bankkonsern, for perioden tom. 2008.

Bankenes samlede resultat før skatt var på 24,2 mrd. kroner, en nedgang på 8 prosent fra året før. I forhold til GFK var nedgangen 0,13 prosentpoeng, til 0,87 prosent. Egenkapitalavkastningen var 10,9 prosent, en reduksjon på 1,9 prosentpoeng. I fjor hadde bankene store gevinster som følge av fusjonen mellom Nordito og PBS, og samtidig betydelige tilbakeføringer av pensjonsavsetninger i forbindelse med ny AFP. Holdes disse engangseffektene utenfor, viste bankene en bedring i resultat før skatt på 7 prosent, mens egenkapitalavkastningen økte med 0,6 prosentpoeng. Resultatet i tredje kvartal isolert var 4 prosent svakere enn i andre kvartal, noe som særlig skyldtes økning i utlånstap.

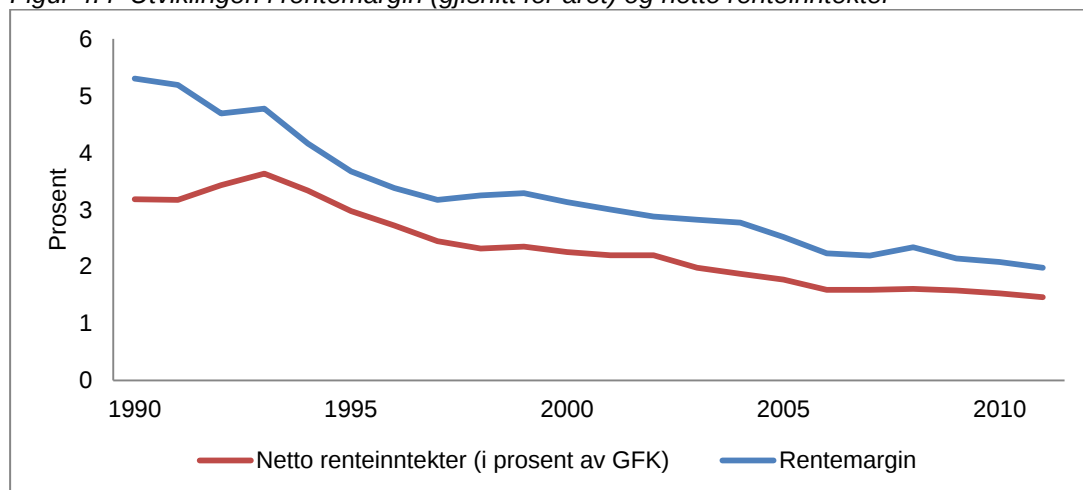
Figur 4.3 Kvartalsvis utvikling i hovedposter

Bankenes netto renteinntekter økte med nær 4 prosent siste år. Dette var lavere enn veksten i volum, slik at nettorenten i forhold til GFK sank ytterligere 1,50 prosent til 1,47 prosent. Bankene er fritatt for innbetaling til Bankenes Sikringsfond i 2011. Uten dette fritaket ville nedgangen i nettorente vært om lag 0,02 prosentpoeng større. Gruppen av de minste bankene viste en forsiktig økning i nettorenten i forhold til i fjor, også målt i forhold til forvaltningskapitalen.

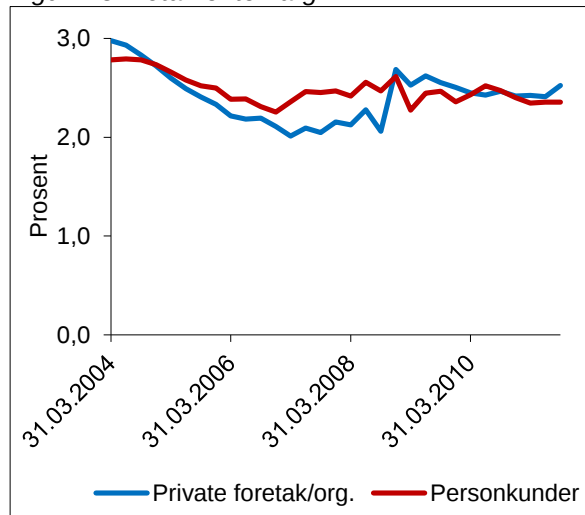
Norske banker opplever stadig økning av finansieringskostnadene ettersom innlån med lengre løpetid forfaller, og må refinansieres til høyere renter. Konkurransen om innskuddsmidler fra kunder er også sterk, noe som legger press på innskuddsmarginene.

Figur 4.4 Utviklingen i rentemargin (gj.snitt for året) og netto renteinntekter

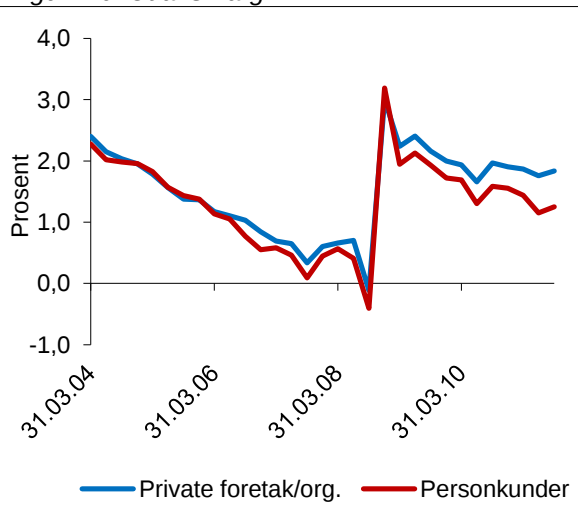

Bankenes rentemargin (definert som differansen mellom gjennomsnittlig utlåns- og innskuddsrente) var marginalt høyere ved utgangen av tredje kvartal enn den var ett kvartal tidligere, men lå fremdeles på et historisk lavt nivå. Økningen skyldtes en svak bedring i utlånsmarginen, mens innskuddsmarginen gikk noe ned. Det var noe sterkere bedring av utlånsmarginen på utlån til personkunder enn på utlån til foretakskunder i tredje kvartal, hvor marginen på boliglån isolert økte med 10 basispunkter til 0,84 prosent.

Figur 4.5 Total rentemargin

Figur 4.6 Utlånsmargin

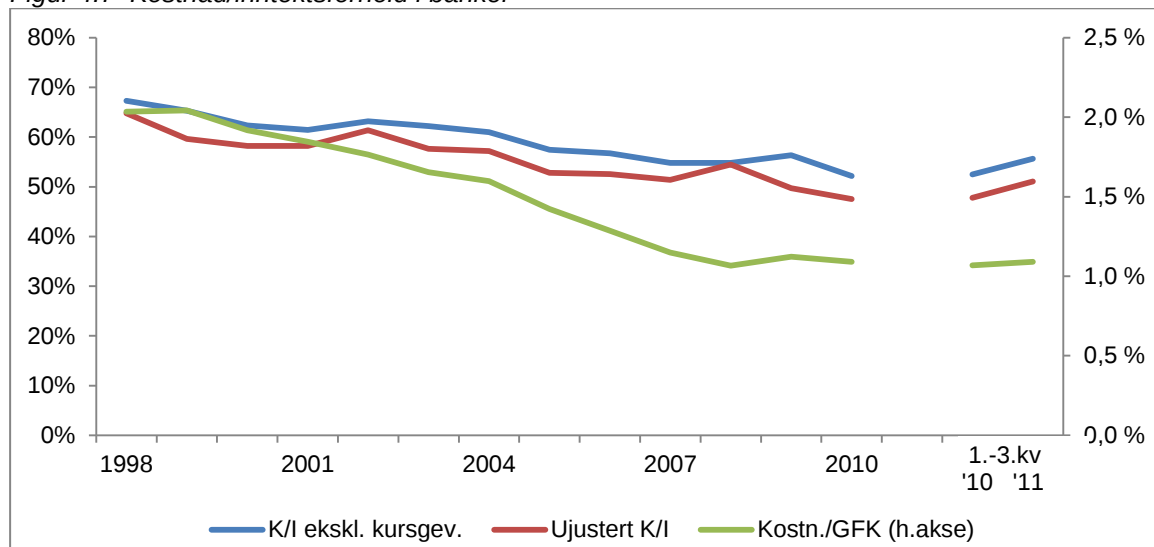

Andre inntekter, eksklusiv kursgevinster på finansielle instrumenter, var 4 prosent lavere enn ett år tidligere, mens netto provisjonsinntekter isolert viste en viss bedring. Bankenes provisjonsinntekter fra lån overført til OMF-foretak (de gruppeeide foretakene) var noe lavere i år enn i fjor, på tross av økt volum av overførte lån, noe som illustrerer pressede marginer på de sikreste boliglånene. Kursgevinster på finansielle instrumenter var 8 prosent lavere enn året før, særlig som følge av lavere gevinster på aksjer.

Driftskostnadene var 8 prosent høyere enn året før. Korrigeres det for de lave pensjonskostnadene i 2010, som følge av endret AFP, var økningen 4 prosent. Bankenes kostnad/inntektsforhold (ekskl. kursgevinster) var 55,6 prosent. Dette var en økning på 3,1 prosentpoeng fra året før, hvor om lag 2 prosentpoeng skyldes fjorårets effekt av ny AFP-ordning.

Norske banker har over lang tid redusert kostnadsnivået, både i forhold til inntekter og i forhold til forvaltningskapitalen, jf. figuren under. Økningen i siste periode må ses på bakgrunn av AFP-effekten, både i sammenligning med ett år tilbake og med 2010 som helhet.

Figur 4.7 Kostnad/inntektsforhold i banker

Bankenes tap på utlån var 2 prosent høyere enn året før, og tilsvarte 0,23 prosent av utlån.

Balanseutvikling

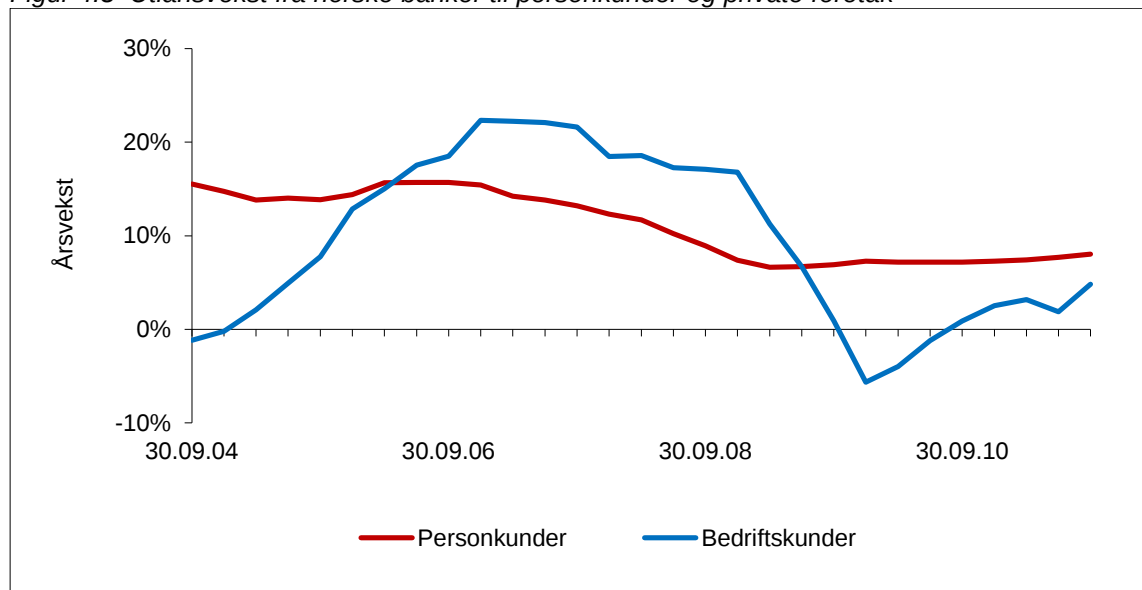
Bankene hadde hatt en vekst i utlån på 6,1 prosent siste år. Inkluderes de gruppeeide OMF-foretakene i bankenes kundeutlån var veksten 7,2 prosent. I tredje kvartal isolert økte utlånene med 2,7 prosent, noe som i betydelig grad skyldes en svekkelse av kronen mot, i særdeleshet, amerikanske dollar dette kvartalet.

Tabell 4.2 Balanseposter for samtlige norske banker

	30.09.11	30.09.10	
	Mill.kr.	Mill.kr.	vekst i %
Forvaltningskapital	3 773 501	3 412 122	10,6
Brutto utlån til kunder	2 807 907	2 645 518	6,1
..herav brutto utlån vurdert til amortisert kost	2 670 109	2 447 371	9,1
Tapsnedskrivninger på utlån vurdert til amortisert kost	22 285	23 230	-4,1
herav individ. tapsnedskr.	15 395	15 676	-1,8
herav gruppenedskrivning	6 891	7 553	-8,8
..herav brutto utlån vurdert til virkelig verdi	137 798	198 148	-30,5
Gjeld til kredittinstitusjoner	734 646	667 311	10,1
Innskudd fra kunder	1 651 137	1 453 408	13,6
Gjeld ved utst. av verdipapirer	997 939	862 489	15,7
Brutto misligholdte lån	45 251	48 306	-6,3
Tapsnedskr. i % av brutto utlån vurdert til amortisert kost	0,8	0,9	
Gruppenedskr. i % av br. utlån vurdert til amortisert kost	0,3	0,3	
Brutto misligh. lån i % av totale brutto utlån	1,6	1,8	
Innskuddsdekning	58,8 %	54,9 %	

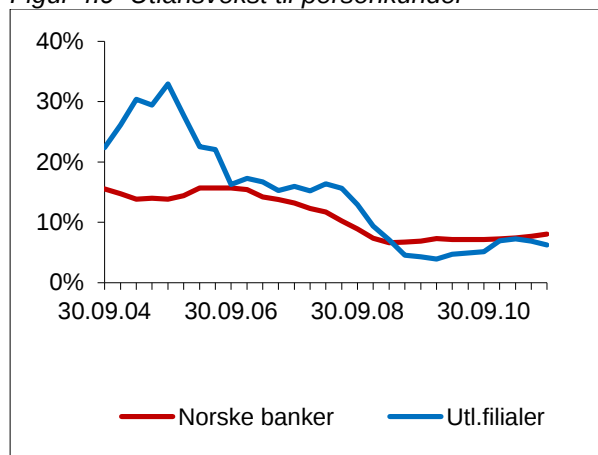
Bankenes utlånsvekst til innenlandske private foretak var på 4,8 prosent siste år. Dette var nær 3 prosentpoeng høyere enn kvartalet før, og det høyeste nivået på to år. Vekstraten for utlån til personkunder har økt marginalt hvert av de fem siste kvartaler, og var 8,0 prosent ved utgangen av september. Veksten har ikke vært høyere siden utgangen av tredje kvartal 2008. Utlån til utenlandske foretak økte med 14 prosent siste år.

Figur 4.8 Utlånsvekst fra norske banker til personkunder og private foretak²

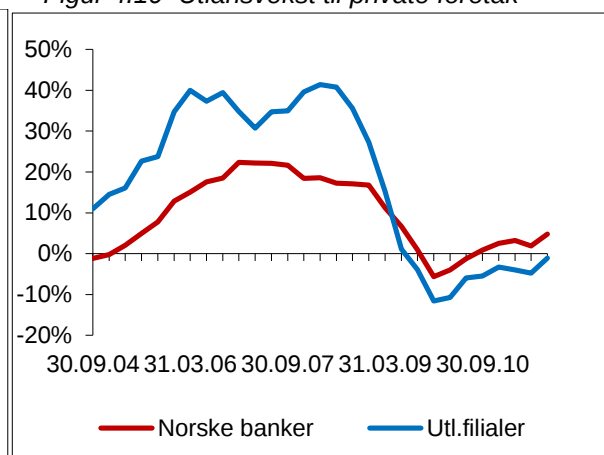

De utenlandske bankenes filialer i Norge har hatt en lavere utlånsvekst enn norske banker de siste tre årene. Særlig når det gjelder lån til bedriftsmarkedet har filialene vært mer restriktive enn de norske bankene.

Figur 4.9 Utlånsvekst til personkunder

Figur 4.10 Utlånsvekst til private foretak

Etter tre kvartaler med reduksjoner av de gruppemessige nedskrivningene av utlån, økte bankene disse igjen i tredje kvartal. Økningen var dog lavere enn veksten i utlån, så gruppenedskrivninger målt i forhold til utlånsvolum sank marginalt.

Bankenes innskudd fra kunder økte med hele 13,6 prosent siste år, og med 6,1 prosent i tredje kvartal isolert. Innskuddsdekningen av kundeutlån økte med nær fire prosentpoeng fra i fjor, til 58,8 prosent. Inkluderes lånene som ligger i deleide OMF-foretak, var innskuddsdekningen 55,7 prosent etter en økning på i overkant av 3 prosentpoeng fra året før.

Ved utgangen av kvartalet rapporterte bankene et misligholdsnivå på 1,6 prosent av utlån, en nedgang på 0,2 prosentpoeng siden samme tidspunkt i fjor. I tredje kvartal isolert gikk misligholdsvolumet opp med 2 prosent, mens det hadde vært en nedgang på 6 prosent siste år.

² Personkunder: Lønnstakere, pensjonister, trygdede mv i Norge (sektor 810)

Private foretak: Norske private og personlige foretak/organisasjoner, pers. næringsdrivende (sektor 710-790)

Utenlandske bankers filialer (NUF)

De utenlandske bankenes filialer i Norge hadde kun en moderat økning i utlån til kunder siste år. Utlån til næringskunder gikk ned med -1,1 prosent siste år, mens filialene hadde en vekst i utlån til personkunder på 6,2 prosent. De utenlandske filialene konkurrerer sterkt om innskuddsmidler, og hadde her en vekst siste år på 9,4 prosent. Filialenes resultat før skatt var redusert fra året før, som følge av økte driftskostnader og lavere gevinster på finansielle eiendeler. Utlånstapene var noe lavere enn i de norske bankene.

Tabell 4.3 Resultat i utenlandske bankers filialer i Norge

	Utenlandske bankers filialer			
	1.-3.kv.11		1.-3.kv.10	
	Mill.kr.	% GFK	Mill.kr.	% GFK
Netto rente	5 587	1,28	5 278	1,23
Andre inntekter	2 062	0,47	2 155	0,50
herav kursgevinster	153	0,04	631	0,15
Andre kostnader	4 053	0,93	3 396	0,79
herav lønn og admin.kost.	2 889	0,66	2 509	0,58
Driftsres. før tap	3 596	0,82	4 037	0,94
Bokførte tap	421	0,10	374	0,09
Gev./tap VP lang sikt, Nedskrivn.	23	0,01	21	0,00
Resultat av ord.drift f.skatt	3 198	0,73	3 684	0,86
	Vekst			
Forvaltningskapital	612 414	7,8 %	567 867	
Brutto utlån til kunder	365 585	3,5 %	353 305	
Innskudd fra kunder	203 215	9,4 %	185 680	

4.1 Likviditetsrisiko

Markedsforholdene i de internasjonale penge- og kredittmarkedene forverret seg fra slutten av juli. Rentepåslaget økte betraktelig for løpetider over 1 år og finansiering med lange løpetider ble svært vanskelig. I hele tredje kvartal ble det i Europa kun foretatt marginale utstedelser av seniorobligasjoner, mens obligasjoner med fortrinnsrett (OMF) fra solide utstedere fortsatt kunne plasseres. Kort likviditet har derimot vært tilgjengelig for gode navn i hele perioden.

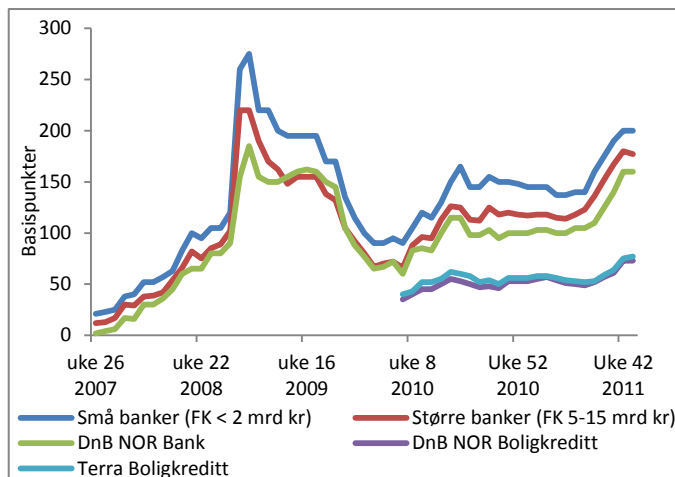
Banker internasjonalt har gjennom høsten vist en økende uro mot å låne ut til andre banker. I stedet velger bankene i større grad å plassere likviditet i den europeiske sentralbanken (ECB). Bankene har økt sine kortsiktige innskudd i ECB fra 105 mrd. euro ved nyttår til 248 mrd. euro ved utgangen av oktober. I tillegg har ECB utvidet sine markedsoperasjoner på innlånssiden fra 61 til 170 mrd. euro i løpet av året for å stabilisere likviditeten i markedet.

Flere av verdens viktigste sentralbanker koordinerte i midten av september 2011 tiltak for å stille ubegrenset kortsiktig likviditet til disposisjon for banker ut året. Den europeiske sentralbanken tilbyr også solvente banker i euroområdet ubegrenset finansiering med løpetid opp til 13 måneder mot at bankene stiller godkjent sikkerhet. Ved forrige tilbudsperiode i oktober valgte 181 banker å ta opp 1-årig finansiering fra ECB for samlet 57 mrd. euro. ECB-finansiering vil neste gang stilles til rådighet i desember.

Det norske kapitalmarkedet har ikke hatt de samme utslag som man har sett internasjonalt. I august og september lå emisjonsvolumet for bankobligasjoner og OMF i det norske markedet om lag på samme månedlig nivå som første halvår 2011. Månedlig utstedelsesvolum for kortsiktige sertifikater fra banker og kredittforetak har økt med om lag 2,5 mrd. kroner ift første halvår.

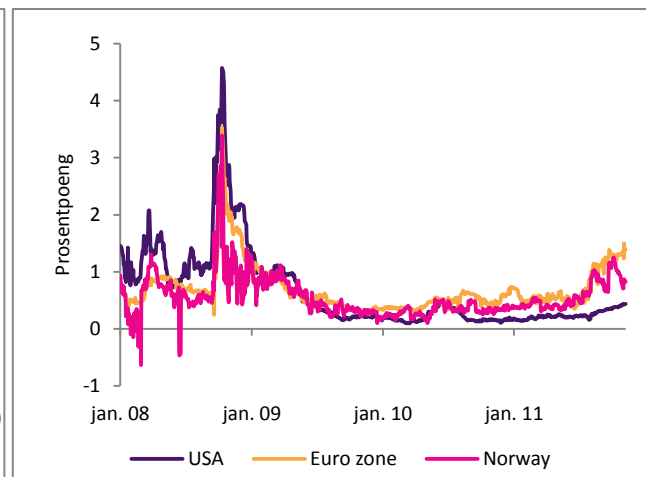
Både internasjonalt og i Norge har differansen mellom interbankmarkedet og statssertifikater økt etter sommeren, men påslaget er fortsatt langt unna nivåene fra høsten 2008. I Norge har påslagene også blitt betydelig redusert i oktober.

Figur 4.11 DnB NOR Markets indikative priser bankobl. og OMF målt mot 3m-NIBOR, 5 år

Kilde: DnB NOR Markets

Figur 4.12 Rentespread 3 mnd interbankrente og statssertifikater

Kilde: Reuters EcoWin

Bankenes finansiering består i hovedsak av innskudd fra kunder og innlån i penge- og verdipapirmarkedene. Det er størst andel markedsfinansiering i de store bankene og det er hovedsakelig de største bankene som finansierer seg i utlandet. Bankenes gjeld i verdipapirer (hovedsakelig i obligasjoner og sertifikater) og til kredittinstitusjoner utgjorde 1 315 mrd. kroner ved utgangen av 3. kvartal 2011. Gjeld til utlandet økte med om lag 230 mrd. kroner det siste kvartalet og utgjorde 909 mrd. kroner. Økningen i kortsiktig gjeld må sees i sammenheng med økning av innskudd i sentralbanker med over 260 mrd. siste kvartal.

Markedet for OMF er en viktig finansieringskilde for norske banker, og er en betydelig billigere form for finansiering enn øvrige obligasjonslån. Flytting av utlån fra banker til OMF-foretak har ført til at løpetiden på markedsfinansieringen i både bankene og OMF-foretakene har økt de senere årene. Ved utgangen av 3. kvartal var det utstedt OMF for om lag 669 mrd. kroner, hvorav OMF for om lag 175 mrd. kroner fortsatt inngår i bytteordningen.

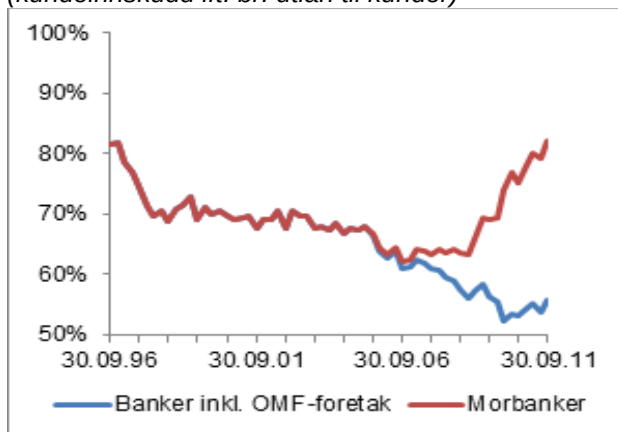
Bankenes totale kundeinnskudd økt med 95 mrd. kroner gjennom 3. kvartal 2011. Overføringer av utlån fra bankene til boligkredittforetakene gir utslag i en høy innskuddsdekning for bankene isolert. Innskuddsdekningen³ utgjorde for bankene (morbank) samlet sett 80 prosent ved utgangen av kvartalet, en økning på 10 prosentpoeng siden utgangen av 2008. Innskudd fra kunder som andel av brutto utlån til kunder i banker inkl. OMF-foretakene utgjorde 55 prosent.

Finanstilsynet beregner kvartalsvis likviditetsindikatorer⁴ som viser hvor langsiktig bankene er finansiert. I de konsoliderte likviditetsindikatorene er det bl.a. tatt høyde for bankenes eierandeler i OMF-foretak og i andre banker. Ved utgangen av 3. kvartal 2011 var likviditetsindikator 1 for bankene samlet sett 91 prosent, og viser en nedgang i forhold til forrige kvartal.

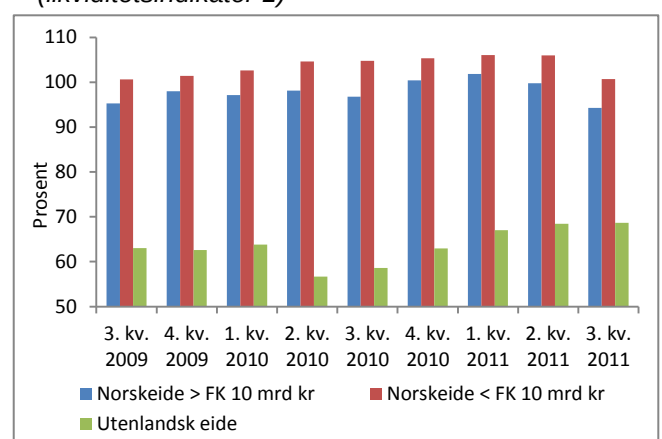
³ Innskudd fra kunder i prosent av brutto utlån til kunder.

⁴ Def. i Finanstilsynets Likviditetsmodul som finansiering med løpetid over ett år og en måned (herunder kundeinnskudd, obligasjonslån, gjeld til kredittinstitusjoner, ansvarlig lånekapital og EK) i prosent av illikvide eiendeler.

Figur 4.13 Innskuddsdekning
(kundeinnskudd ift. br. utlån til kunder)

Figur 4.14 Langsiktig finansiering
(likviditetsindikator 1)

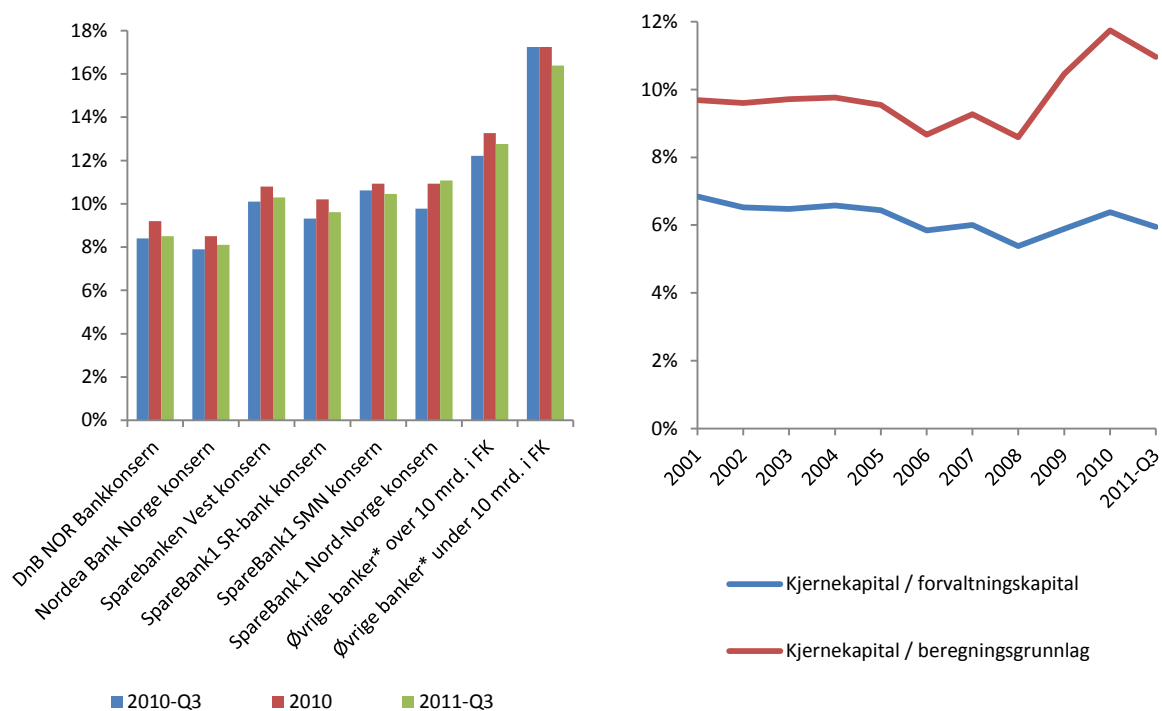

4.2 Soliditet

Norske bankers samlede kjernekapitaldekning (morbank) var 11 prosent ved utgangen av 3. kvartal, mot 10,2 prosent ved utgangen av samme periode 2010. Total kapitaldekning (morbank) var 12,8 prosent, mot 12,5 ved utgangen av 3. kvartal 2010. Alle banker tilfredsstiller kapitaldekningskravet på 8 prosent.

Kun et fåtall av bankene medregner positivt delårsresultat i kjernekapitalen, noe som gir et naturlig fall i kjernekapitaldekningen gjennom året, slik det fremkommer av begge figurene under. Økningen i både kjernekapital som andel av forvaltningskapital og kjernekapitaldekningen de siste årene kommer blant annet av at bankene i stor grad har holdt tilbake overskudd, og av endringer i beregning av kapitalkravet fra 2007. Flere av de større bankene har også gjennomført emisjoner i perioden.

Figur 4.15 og 4.16 Kjernekapitaldekning og kjernekapital som andel av forvaltningskapital

* morbank

Foreløpige tall fra kapitaldekningsoppgaven (COREP). For enkelbankene er tallene hentet fra bankenes egne offisielle rapporter så langt det er mulig.

Tall for banker (morbank)

Som et ledd i de europeiske tiltak for å gjenopprette tillit i markedene, har den europeiske banktilsynsmyndigheten (EBA) offentliggjort en plan for oppkapitalisering av europeiske banker (se nærmere omtale under "Tiltak relaterte til statlige gjeldsproblemer i eurolandene"). Under gjeldende regelverk er det krav om minimum 8 prosent kapitaldekning, mens det i EBAs forslag legges opp til oppkapitalisering slik at bankene har minimum 9 prosent ren kjernekapital innen utløpet av juni 2012. 4 norske banker hadde ren kjernekapitaldekning lavere enn 9 prosent ved utgangen av 1. halvår 2011, mens ytterligere 16 hadde en ren kjernekapitaldekning mellom 9 og 10 prosent.

5 Finansieringsforetak

5.1 Kredittforetak

- Resultatet noe svakere som følge av stigende fundingkostnader
- Overføring av utlån fra banker til boligkredittforetak gir fortsatt sterk utlånsvekst.

Foreløpige resultat- og balansetall omfatter 27 kredittforetak. Eksportfinans inngår ikke i totaloversikten, men gis egen omtale.

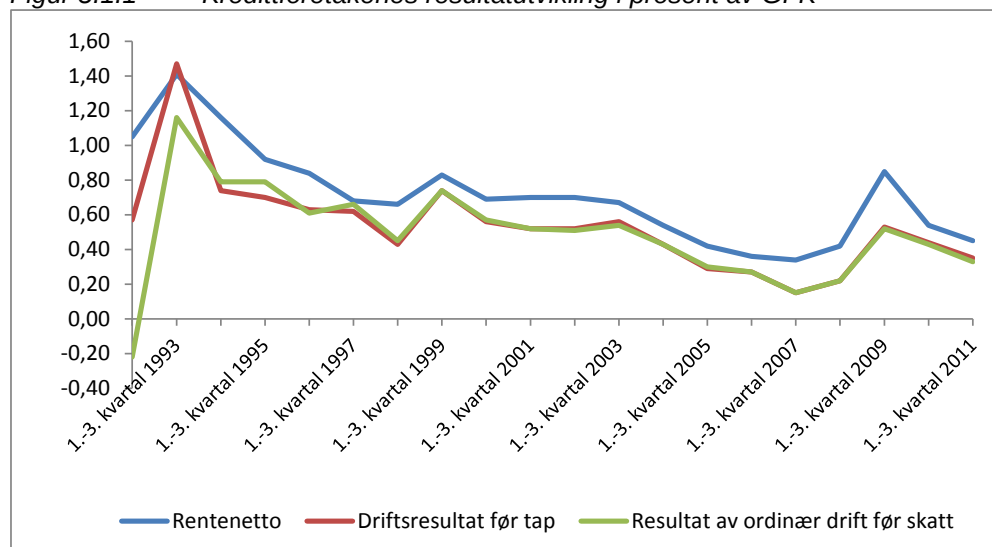
Resultat

Kredittforetakene (uten Eksportfinans) fikk en nedgang i resultatet sammenlignet med 1.- 3. kvartal i fjor. Dette skyldtes i hovedsak lavere netto renteinntekter som følge av økte rentekostnader. Kredittforetakene er i stor grad langsiktig finansiert gjennom OMF-markedet, som har fungert tilfredsstillende til tross for markedsure. Prisen har imidlertid økt. For de største kredittforetakene er det internasjonale markedet av betydning, og med fortsatt uro forventes en ytterligere økning i fundingkostnadene. Bokførte tap i kredittforetakene var noe høyere enn i fjor, men fortsatt på et lavt nivå. Egenkapitalavkastningen falt med 1,9 prosentpoeng til 7,1 prosent.

Tabell 5.1.1 Resultatposter (uten Eksportfinans)

	1. - 3. kvartal 2011		1. - 3. kvartal 2010	
	Mill. kr	% av GFK	Mill. kr	% av GFK
Netto renteinntekter	4 024	0,45	4049	0,54
Andre inntekter	135	0,02	638	0,08
herav kursgevinster	136	0,02	617	0,08
Andre kostnader	1 043	0,12	1367	0,18
herav lønn og personalkostnader	119	0,01	117	0,02
Resultat før tap på utlån	3 117	0,35	3321	0,44
Bokførte tap på utlån	134	0,02	87	0,01
Resultat før skatt	2 982	0,33	3234	0,43
Skattekostnad	840	0,09	876	0,12
Resultat etter skatt	2 142	0,24	2358	0,31
Egenkapitalavkastning	7,1 %		9,0 %	

Figur 5.1.1 Kredittforetakenes resultatutvikling i prosent av GFK

Balanse

Kredittforetakenes utlånsvekst påvirkes fortsatt av overføring av porteføljer fra banker til boligkredittforetak. Årsveksten var noe høyere enn ved utgangen av forrige kvartal. Flere banker har klargjort ytterligere boliglån for overføring slik at de fortsatt vil ha mulighet til å bruke OMF-markedet som en gunstig finansieringskilde. Dette gjelder også for utlån med sikkerhet i næringseiendom, som bankene i mindre grad har overført til nå.

Målt i forhold til totale utlån ligger misligholdet lavt. Kjernekapitaldekningen var 0,8 prosentpoeng lavere enn på samme tid i fjor, og utgjorde 9,8 prosent.

Tabell 5.1.2 *Balanseposter (uten Eksportfinans)*

	30.09.2011	30.09.2010	vekst i %
	Mill. kr	Mill. kr	
Forvaltningskapital	1 269 323	1 087 934	16,7
Brutto utlån til kunder	1 090 399	912 874	19,4
herav utlån vurdert til amortisert kost	904 875	729 001	24,1
herav utlån vurdert til virkelig verdi	185 524	183 873	0,9
Tapsnedskrivninger på utlån vurdert til amortisert kost	373	268	39,3
herav individuelle tapsnedskrivninger	103	47	117,2
herav gruppenedskrivninger	271	221	22,6
Gjeld til kredittinstitusjoner	154 016	149 940	2,7
Gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapirer	1 038 155	868 025	19,6
Brutto misligholdte lån, 30 dager	2 442	2 580	-5,4
Tapsnedskr. i % av br. utlån vurdert til amortisert kost	0,0	0,0	
Gruppenedskr. i % av br. utlån vurdert til amortisert kost	0,0	0,0	
Brutto misligholdte lån i % av brutto utlån til kunder	0,2	0,3	
Kapitaldekning	11,1 %	11,8 %	
Kjernekapitaldekning	9,8 %	10,6 %	

5.2 Finansieringsselskaper

- Lavere nettorente som følge av økte fundingkostnader
- Nedgang i tap på utlån
- Fortsatt moderat utlånsvekst, også i selskaper som driver forbruksfinansiering

Finansieringsselskapenes hovedområder er leasing og bilfinansiering samt kortbaserte utlån og forbruksfinansiering. Markedet er bredt sammensatt og det er store variasjoner mellom selskaper når det gjelder resultat- og balanseutvikling. Foreløpige resultat- og balansetall omfatter 25 norske finansieringsselskaper. OBOS og noen mindre selskaper inngår ikke i tallene. Forbrukslån gis en egen omtale avslutningsvis. I tillegg gis en tabellmessig oversikt over utviklingen i selskaper med leasing/bilfinansiering som kjerneområde samt utenlandske filialer i Norge.

Resultat

Resultat av ordinær drift var stabilt sammenlignet med tilsvarende periode i fjor. Målt i forhold til GFK var resultatet marginalt lavere. Egenkapitalavkastningen falt med 2,5 prosentpoeng til 13,7 prosent.

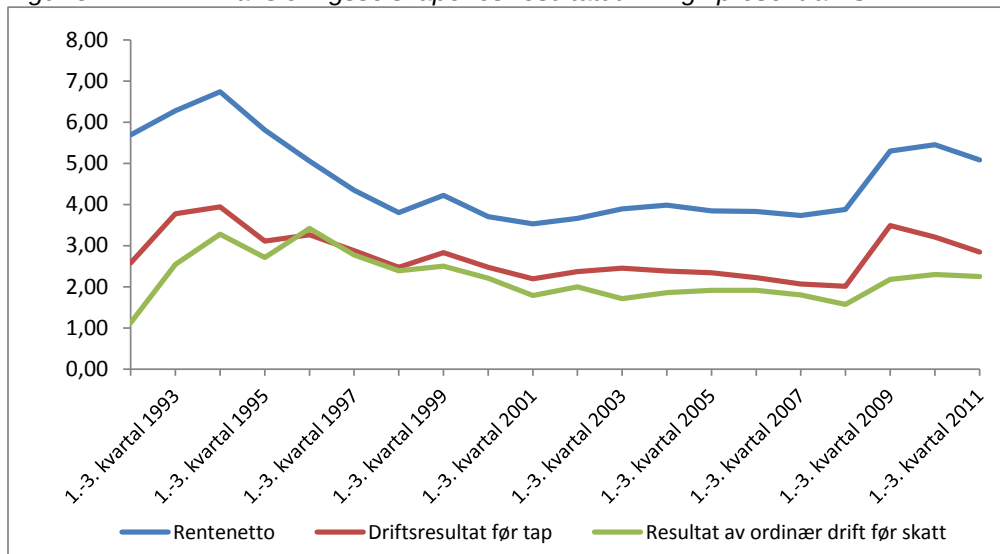
Netto renteinntekter ble redusert med 3 prosent i forhold til 1. – 3. kvartal i fjor som følge av økte rentekostnader. Finansieringsselskapene finansieres i hovedsak kortsiktig fra morselskap. Dyrere refinansiering av innlån har gjennomgående gitt høyere fundingkostnader for selskapene. En generell økning i finansinstitusjonenes fundingkostnader som følge av uroen i finansmarkedene, vil også påvirke finansieringsselskapenes innlånskostnader.

Kostnadsnivået lå noe høyere enn i samme periode i fjor, mens bokførte tap på utlån viste en klar nedgang.

Tabell 5.2.1 Resultatposter

	1. - 3. kvartal 2011		1. - 3. kvartal 2010	
	Mill. kr	% av GFK	Mill. kr	% av GFK
Netto renteinntekter	3 082	5,08	3 171	5,45
Andre inntekter	327	0,54	225	0,39
herav kursgevinster	-3	0,00	-3	0,00
Andre kostnader	1 687	2,78	1 528	2,63
herav lønn og personalkostnader	656	1,08	622	1,07
Resultat før tap på utlån	1 723	2,84	1 868	3,21
Bokførte tap på utlån	358	0,59	529	0,91
Resultat før skatt	1 365	2,25	1 339	2,30
Skattekostnad	391	0,64	371	0,64
Resultat etter skatt	974	1,61	968	1,66
Egenkapitalavkastning	13,7 %		16,2 %	

Figur 5.2.1 Finansieringsselskapenes resultatutvikling i prosent av GFK

Balanse

Det er fortsatt moderat utlånsvekst i finansieringsselskapene. Utlån til kunder økte med 5,2 prosent siste tolv måneder, noe høyere enn ved utgangen av forrige kvartal. Brutto misligholdte lån per 30 dager utgjorde 4,3 prosent av utlånene ved utgangen av tredje kvartal, mot 4,7 prosent for ett år siden. Utviklingen i mislighold varierer noe mellom de ulike selskapene. Misligholdte lån målt i forhold til utlån ligger nivåmessig høyere enn i bankene. Det har vært en reduksjon i tapsnedskrivninger det siste året. Kjernekapitaldekningen var 16,5 prosent, 1,3 prosentpoeng høyere enn for ett år siden.

Tabell 5.2.2 Balanseposter

	30.09.2011	30.09.2010	vekst i %
	Mill. kr	Mill. kr	
Forvaltningskapital	84 627	78 851	7,3
Brutto utlån til kunder	78 754	74 844	5,2
herav utlån vurdert til amortisert kost	78 506	74 733	5,0
Tapsnedskrivninger på utlån vurdert til amortisert kost	1 220	1 374	-11,2
herav individuelle tapsnedskrivninger	1 013	1 161	-12,7
herav gruppenedskrivninger	207	213	-2,9
Gjeld til kredittinstitusjoner	68 146	63 886	6,7
Brutto misligholdte lån, 30 dager	3 421	3 549	-3,6
Tapsnedskr. i % av br. utlån vurdert til amortisert kost	1,6	1,8	
Gruppenedskr. i % av br. utlån vurdert til amortisert kost	0,3	0,3	
Brutto misligholdte lån i % av brutto utlån til kunder	4,3	4,7	
Kapitaldekning	17,1 %	15,9 %	
Kjernekapitaldekning	16,5 %	15,2 %	

Forbrukslån

Utvalget består av 15 selskaper, både norske selskaper og utenlandske filialer. 7 av selskapene er finansieringsselskaper. I tillegg inngår 8 banker samt enheter i banker. Forbrukslån omfatter både kortbaserte utlån og andre forbrukslån uten sikkerhet. Selskapene tilbyr ulike produkter, blant annet kredittkort med varierende kredittrammer, samt lån uten sikkerhet i størrelsesorden 10 000 til 350 000 kroner. Den effektive renten på disse lånene er gjennomgående høy og vil variere avhengig av lånebeløp og nedbetalingstid. Det er strenge kredittvurderinger knyttet til disse lånene, og selskapene avslår 40-90 prosent av søknadene.

Tabell 5.2.3 Utviklingen i forbrukslån i et utvalg selskaper

	2006	2007	2008	2009	2010	per 3.kv. 2011
Forbrukslån (mill. kr)	31 057	36 925	43 352	43 936	45 236	47 146
Vekst % (12 mnd.)	18,2	18,9	17,4	1,4	3,0	2,8
Bokførte tap (mill. kr)	253	339	953	1 371	1 233	577
Tap i % av forbrukslån (annualisert)	0,8	0,9	2,2	3,1	2,7	1,6
Nettorente i % av GFK (annualisert)	11,2	9,8	8,8	11,8	12,2	12,1
Resultat ord. drift i % av GFK (annualisert)	7,6	5,5	3,3	5,4	6,0	6,6
Brutto misligholdte lån, 90 dg (mill. kr)	1 532	1 823	2 809	2 696	2 562	2 464
Brutto mislighold i % av forbrukslån	4,9	5,0	6,5	6,1	5,7	5,2
Brutto misligholdte lån, 30 dg (mill. kr)					4 367	4 162
Brutto mislighold i % av forbrukslån					9,7	8,8

Det var en kraftig stagnasjon i utlånsveksten mot slutten av 2009, og veksten har siden ligget lavt. Resultat av ordinær drift i 1. – 3. kvartal 2011 var noe bedre enn for hele 2010, målt i prosent av GFK. Netto renteinntekter har falt marginalt, og ligger fortsatt på et høyt nivå. Det var en kraftig tapsøkning i 2009, mens tapene i 2010 lå noe lavere. Bokførte tap så langt i 2011 er klart lavere enn i fjor. Nivået på bokførte tap og misligholdte lån knyttet til forbrukslån ligger høyere enn for banker og finansieringsselskaper generelt.

Den kvartalsvise utviklingen de siste årene viser at tapene var størst i begynnelsen av 2009 da flere selskaper foretok store tapsnedskrivninger. Tapene har blitt gradvis redusert det siste året og stabilisert seg på et forholdsvis lavt nivå.

Tabell 5.2.4 Kvartalsvis tapsutvikling i forbrukslån

	3. kv. 2009	4. kv. 2009	1. kv. 2010	2. kv. 2010	3. kv. 2010	4. kv. 2010	1. kv. 2011	2. kv. 2011	3. kv. 2011
Bokførte tap (mill. kr)	185	342	308	388	277	260	226	169	182
Tap i % av forbrukslån (annualisert)	1,7	3,1	2,8	3,5	2,5	2,3	2,0	1,5	1,5

Leasing og bilfinansiering*Tabell 5.2.5 Resultatposter (15 norske selskaper)*

	1. - 3. kvartal 2011		1. - 3. kvartal 2010	
	Mill. kr	% av GFK	Mill. kr	% av GFK
Netto renteinntekter	1 727	3,31	1 872	3,70
Andre inntekter	249	0,48	141	0,28
herav kursgevinster	-2	0,00	-6	-0,01
Andre kostnader	861	1,65	776	1,53
herav lønn og personalkostnader	459	0,88	418	0,83
Resultat før tap på utlån	1 115	2,13	1 237	2,45
Bokførte tap på utlån	236	0,45	340	0,67
Resultat før skatt	879	1,68	897	1,77

Tabell 5.2.6 Balanseposter (15 norske selskaper)

	30.09.2011	30.09.2010	vekst i %
	Mill. kr	Mill. kr	
Forvaltningskapital	73 239	68 720	6,6
Brutto utlån til kunder	68 869	65 190	5,6
herav leasing	46 359	44 808	3,5
Leasing totalt i norske selskaper*	75 749	73 981	2,4
Tapsnedskrivninger på utlån vurdert til amortisert kost	782	890	-12,2
herav individuelle tapsnedskrivninger	645	753	-14,3
herav gruppenedskrivninger	136	137	-0,7
Brutto misligholdte lån, 30 dager	2 631	2 643	-0,5
Tapsnedskr. i % av br. utlån vurdert til amortisert kost	1,1	1,4	
Gruppenedskr. i % av br. utlån vurdert til amortisert kost	0,2	0,2	
Brutto misligholdte lån i % av brutto utlån til kunder	3,8	4,1	

*omfatter 18 finansieringsselskaper og banker

Utenlandske filialer i Norge*Tabell 5.2.7 Resultatposter (18 selskaper)*

	1. - 3. kvartal 2011		1. - 3. kvartal 2010	
	Mill. kr	% av GFK	Mill. kr	% av GFK
Netto renteinntekter	1 084	4,10	998	3,97
Andre inntekter	370	1,40	287	1,14
herav kursgevinster	10	0,04	-2	-0,01
Andre kostnader	749	2,83	690	2,75
herav lønn og personalkostnader	214	0,80	256	1,02
Resultat før tap på utlån	705	2,67	595	2,36
Bokførte tap på utlån	80	0,30	117	0,46
Resultat før skatt	625	2,36	478	1,90

Tabell 5.2.8 Balanseposter (18 selskaper)

	30.09.2011	30.09.2010	vekst i %
	Mill. kr	Mill. kr	
Forvaltningskapital	36 211	33 791	7,2
Brutto utlån til kunder	34 378	32 479	5,8

6 Livsforsikringsselskaper

- Betydelig svekket verdijustert resultat per 3. kvartal
- Fall i aksjemarkedene førte til svakere avkastning
- Bufferkapitalen betydelig redusert i 3. kvartal

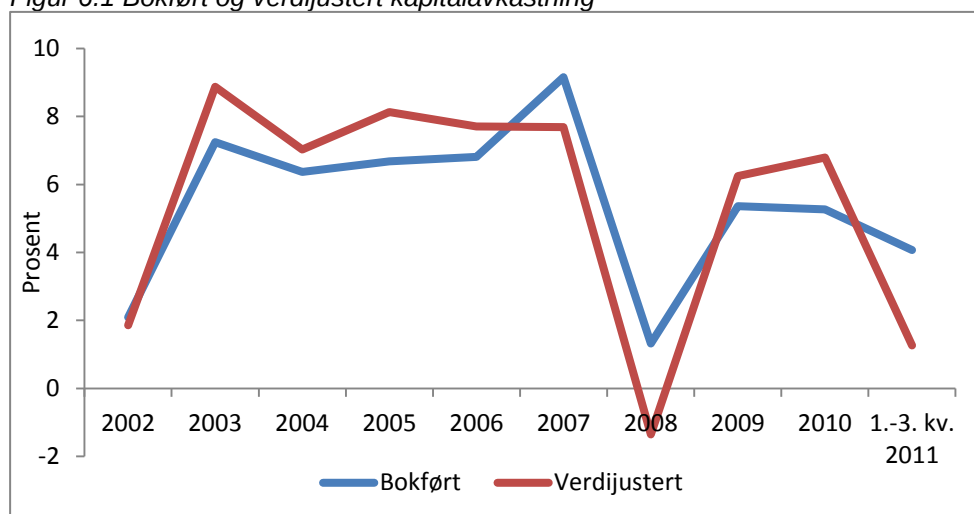
De 12 livselskapene i det norske livsforsikringsmarkedet hadde ved utgangen av 3. kvartal 2011 en samlet forvaltningskapital på 890 mrd. kroner. De tre største livselskapene (Vital, Storebrand og KLP) hadde en markedsandel på til sammen 83 prosent (målt i forvaltningskapital).

Kapitalavkastning i kollektivporteføljen

Nedgangen i norske og internasjonale aksjemarkeder i tredje kvartal bidro til svekket kapitalavkastning i livselskapene. Verdijustert kapitalavkastning var 1 prosent i 1.-3. kvartal 2011, mot 4,4 prosent i samme periode i fjor. Bokført kapitalavkastning var 3 prosent, mot 3,5 prosent i samme periode i 2010.

Samtlige selskaper hadde en betydelig negativ avkastning på aksjeporteføljen. Avkastningen på obligasjoner målt til markedsverdi var noe lavere enn i samme periode i 2010, mens utviklingen i avkastning på eiendom varierer noe fra selskap til selskap.

Figur 6.1 Bokført og verdijustert kapitalavkastning*

*Avkastningen for delår er annualisert.

Resultat

Livselskapene hadde et resultat før tildeling til kunder og skatt på 6,8 mrd. kroner i 1.-3. kvartal (1 prosent av GFK), mot 10,2 mrd. kroner (1,7 prosent av GFK) i samme periode i fjor. Verdijustert resultat var -7,3 mrd. kroner (-1,1 prosent av GFK), mot 15,7 mrd. kroner (2,5 prosent av GFK) i 1.-3. kvartal 2010. Resultatet er i stor grad preget av utviklingen i aksjemarkedene i tredje kvartal.

Premieinntektene utgjorde 69,1 mrd. kroner (10,5 prosent av GFK). Erstatningene utgjorde 41,5 mrd. kroner (6,3 prosent av GFK) for selskapene samlet. Både premieinntekter og erstatninger har endret seg lite sammenlignet med samme periode i 2010. Det har vært noe flytting av forsikringskontrakter i perioden.

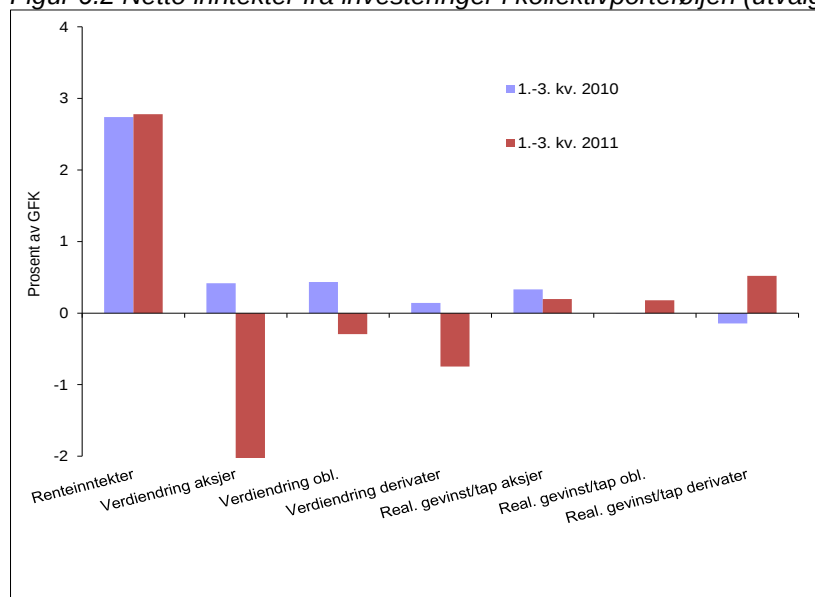
Livselskapene hadde netto inntekter fra finansielle eiendeler på 6,7 mrd. kroner i 1.-3. kvartal 2011, mot 28,7 mrd. kroner i samme periode i fjor. Renteinntekter er relativt stabile inntekter og bidrar

positivt til finansinntektene. Samtidig hadde selskapene betydelig negative verdiendringer på investeringene. Det er i hovedsak verdien på aksjeporteføljen som har falt perioden, med nær 19 mrd. kroner. Livselskapene hadde imidlertid realiserte gevinster på salg av aksjer og obligasjoner.

Tabell 6.1 Utvalgte resultatposter

RESULTATER	1.-3. kvartal 2011		1.-3. kvartal 2010	
	Mill. kr.	% av GFK	Mill. kr.	% av GFK
Premieinntekter	69 056	10,46	64 666	10,49
herav overføringer av premieres. mv. fra andre	11 609	1,76	11 323	1,84
Netto inntekter fra finansielle eiendeler i kollektivporteføljen	6 670	1,01	28 735	4,66
herav renteinntekter og utbytte på finansielle eiendeler	18 360	2,78	16 894	2,74
herav gevinster ved realisasjon	4 428	0,67	1 259	0,20
herav verdiendringer	-21 587	-3,27	5 254	0,85
Erstatninger	-41 538	-6,29	-37 248	-6,04
herav overføring av premiereserve mv. til andre	-11 463	-1,74	-8 087	-1,31
Endring i forsikringsforpliktelser - kontraktsfastsatte forpliktelser	-15 998	-2,42	-36 170	-5,87
herav endring i kursreguleringsfond	14 085	2,13	-5 494	-0,89
Midler tilordnet forsikringskontraktene - kontraktsfastsatte forpliktelser	-6 188	-0,94	-6 900	-1,12
Forsikringsrelaterte driftskostnader	-4 267	-0,65	-4 180	-0,68
Resultat av teknisk regnskap (kundeporteføljene)	-234	-0,04	2 109	0,34
Resultat av ikke-teknisk regnskap (selskapsporteføljen)	867	0,13	1 154	0,19
Resultat før tildeling til kunder og skatt	6 823	1,03	10 163	1,65
Endring i kursreguleringsfondet	-14 085	-2,13	5 494	0,89
Verdijustert resultat før tildeling til kunder og skatt	-7 263	-1,10	15 657	2,54
Totalresultat (etter skatt og inkl. andre resultatkomponenter)	728	0,11	3 169	0,51

Figur 6.2 Netto inntekter fra investeringer i kollektivporteføljen (utvalgte poster).

Balanse

Tabell 6.3 Utvalgte balanseposter. Mill. kroner og andel av forvaltningskapital.

BALANSE	30.09.2011		31.12.2010		30.09.2010	
	Mill. kr.	% av FK	Mill. kr.	% av FK	Mill. kr.	% av FK
Bygninger og faste eiendommer*	114 593	13	109 261	13	100 942	12
Finansielle eiendeler til amortisert kost	284 277	32	268 504	31	257 291	32
herav investeringer som holdes til forfall	132 725	15	131 673	15	135 719	17
herav utlån og fordringer	139 566	16	126 462	15	113 340	14
Finansielle eiendeler til virkelig verdi	447 731	50	452 824	53	427 125	52
herav aksjer og andeler	160 197	18	168 351	20	167 739	21
herav obligasjoner og sertifikater	246 995	28	247 113	29	224 852	28
Sum eiendeler (forvaltningskapital)	889 666	100	859 006	100	815 972	100
herav eiendeler i selskapsporteføljen	83 978	9	70 966	8	71 578	9
herav investeringer i kollektivporteføljen	726 182	82	711 548	83	678 419	83
herav investeringer i investeringsvalgporteføljen	79 488	9	76 477	9	65 452	8
Kursreguleringsfond	2 298	0	16 465	2	10 208	1
Forsikringsforpliktelse - kontraktsfaste forpliktelser	722 762	81	705 960	82	671 400	82
Tilleggsavsetninger - kollektivporteføljen	21 980	2	22 619	3	19 174	2
Ansvarlig kapital	59 934	7	59 448	7	43 541	5

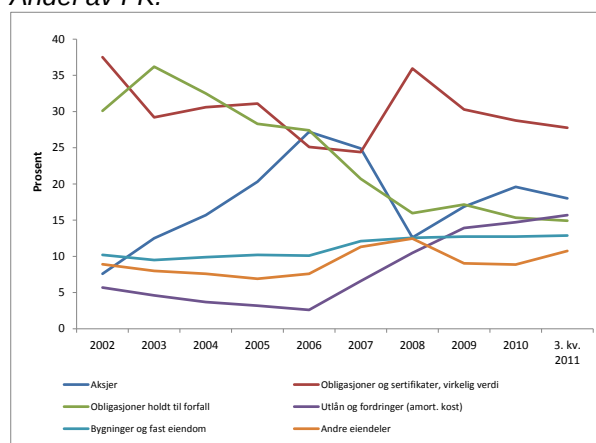
*Inkludert investeringer i eiendomsdatterselskaper

Kollektivporteføljen utgjør hoveddelen av forvaltningskapitalen med 82 prosent, mens selskaps- og investeringsvalgporteføljen utgjorde 9 prosent hver. Flere av de mindre livsselskapene har aktivitet hovedsakelig, eller kun, innen livsforsikring med investeringsvalg.

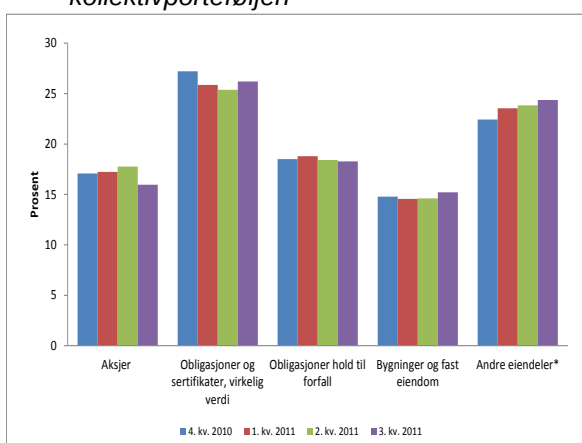
Aksjer utgjorde 16 prosent av kollektivporteføljen per utgangen av 3. kvartal 2011, en nedgang på 2 prosentpoeng det siste kvartalet. Nedgangen skyldes både verdifall og noe nedsalg. Flere selskaper har redusert aksjeeksponeringen i tredje kvartal. Hoveddelen av dette er foretatt gjennom derivatmarkedet og påvirker ikke beholdningstallene.

Obligasjoner og sertifikater til virkelig verdi utgjorde 26 prosent av kollektivporteføljen, en økning på ett prosentpoeng siste kvartal. Hold til forfall-obligasjoner utgjorde 18 prosent av kollektivporteføljen, mens andelen utlån og fordringer til amortisert kost utgjorde 19 prosent av investeringer i kollektivporteføljen. Hoveddelen av utlån og fordringer til amortisert kost er obligasjoner, hvorav en stor andel er utenlandske. Regnskapsmessig behandles hold til forfall-obligasjoner og andre obligasjoner målt til amortisert kost likt. Det er imidlertid særskilte kriterier knyttet til klassifiseringen av de ulike instrumentene.

Figur 6.3 Utviklingen i utvalgte balanseposter. Andel av FK.

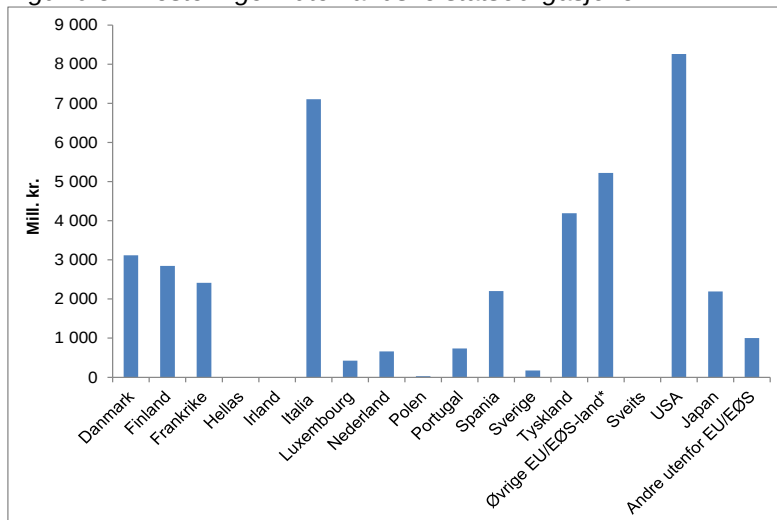
Figur 6.4 Utvikling i investeringer i kollektivporteføljen

*Inkl. bl.a. utlån og fordringer til amortisert kost

Livsselskapenes samlede investeringer i statsobligasjoner utgjorde 82 mrd. kroner. Dette utgjorde ca. 16 prosent av livsselskapenes samlede obligasjonsportefølje. Av dette utgjorde investeringer i statsobligasjoner utenfor Norge om lag halvparten. Den største andelen var investeringer i amerikanske og italienske statsobligasjoner.

Figur 6.5 Investeringer i utenlandske statsobligasjoner

*Inkludert Storbritannia

Soliditet og stresstester

Livselskapene hadde en samlet kapitaldekning på 14,3 prosent ved utgangen av 3. kvartal. Samtlige selskaper oppfylte kravet om 8 prosent kapitaldekning. Solvensmarginen var 191 prosent for selskapene samlet ved utgangen av 3. kvartal.

Bufferkapital og Stresstest II

Alle livselskapene rapporterer kvartalsvise stresstester. Stresstest II er basert på bokførte verdier og skal belyse selskapets evne til å oppfylle gjeldende soliditetskrav.

Institusjonens samlede *tapspotensial* (risikonivå) vurderes opp mot samlet *bufferkapital* for å evaluere *bufferkapitalutnyttelsen*. Samlet tapspotensial består av markedsrisiko, forsikringsrisiko og motpartsrisiko. Markedsrisiko utgjør den klart største risikoen for livselskapene og følgende forutsetninger legges til grunn i beregning av markedsrisiko i stresstesten⁵:

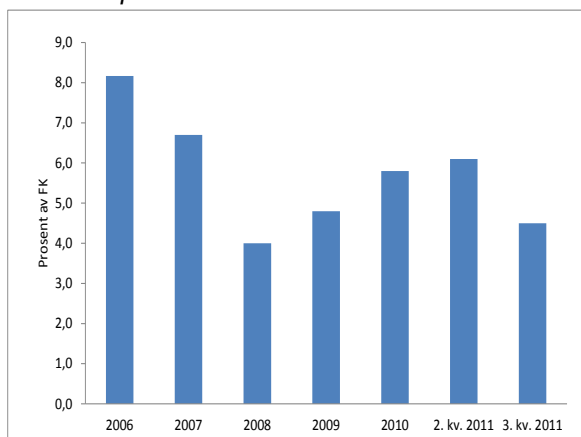
- Et parallelt skift i rentekurven (økning) på 1,5 prosentpoeng,
- et fall i aksjekursene med 20 prosent,
- et fall i eiendomsmarkedene med 12 prosent, og
- en endring i kursen på utenlandsk valuta med 12 prosent
- forhåndsdefinerte spreadendringer avhengig av ratingkategori og utsteder

Bufferkapitalen er kapitalelementer utover lovpålagte soliditets- og sikkerhetskrav og består av overskytende kjernekapital (kjernekapitalmargin), tilleggsavsetninger begrenset oppad til årets renteforpliktelse, evt. delårsresultat, kursreguleringsfond og risikoutjevningsfond.

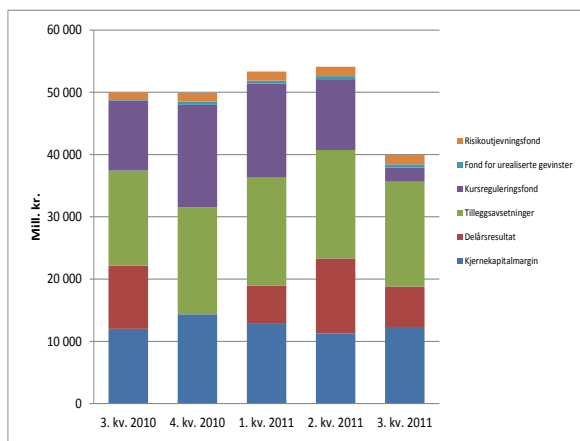
Bufferkapitalen ble redusert med 14 mrd. kroner til 40 mrd. kroner i 3. kvartal (4,5 prosent av FK). Dette er nær nivået ved utgangen av 2008. Det er svekket delårsresultat og en betydelig reduksjon i kursreguleringsfondet sammenlignet med 2. kvartal som bidrar til nedgangen. Kursreguleringsfondet benyttes som en buffer ved verdifall på investeringene. Når kursreguleringsfondet er tømt, slik det nå er for en rekke selskaper, vil ytterligere verdifall måtte dekkes av tilleggsavsetninger og eiernes kapital.

⁵ Statsobligasjoner utstedt i landets egen valuta er ikke med i beregningen av spreadrisiko.

Figur 6.6 Utvikling i bufferkapital i livsselskapene samlet

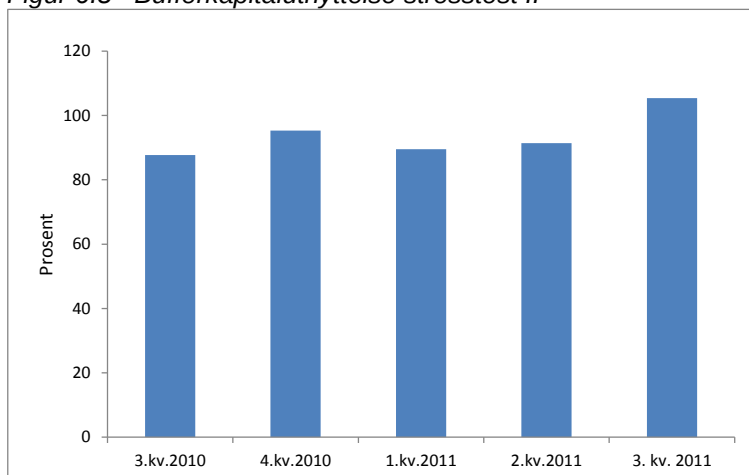

Figur 6.7 Sammensetning av bufferkapitalen

Stresstestene viste en betydelig økning i bufferkapitalutnyttelsen for selskapene samlet, fra 91 prosent ved utgangen av andre kvartal til 105 prosent ved utgangen av tredje kvartal. Det er hovedsakelig nedgangen i bufferkapital som bidrar til økt bufferkapitalutnyttelse. For enkelte selskaper er økningen svært stor.

Figur 6.8 Bufferkapitalutnyttelse stresstest II

7 Skadeforsikringsselskaper

- Redusert combined ratio gav bedring i teknisk resultat
- Reduserte finansinntekter, gav totalresultat på linje med ett år tidligere

I det norske skadeforsikringsmarked er det 43 selskaper, hvorav de fire største stod for 71 prosent av samlet forfalt bruttopremie i 1.-3. kvartal 2011. Gjensidige Forsikringsgruppen⁶ og Sparebank 1 Skadeforsikring er de største norske selskapene med markedsandeler på henholdsvis 29 og 8 prosent. I tillegg har de to største utenlandske filialene, If Skadeforsikring og Tryg Forsikring, en samlet markedsandel på 34,4 prosent.

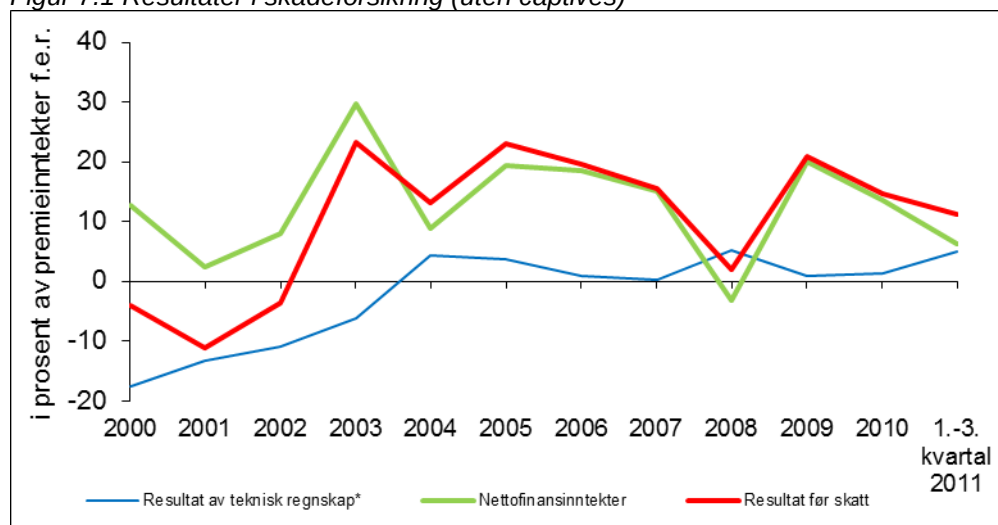
Tabell 7.1 Markedsandeler fordelt på skadeforsikringsgrupper⁷

% av samlet bruttopremie	Aksje-selskaper	Captive-selskaper	Sjøforsikrings-selskaper	Øvrige gjensidige selskaper	Utenlandske filialer
1.-3. kvartal 2011	50,8	5,0	3,0	1,2	40,1
1.-3. kvartal 2010	49,1	5,2	3,0	1,2	41,5

I den videre fremstillingen av resultat, balanse og soliditet er de utenlandske filialene og captive-selskapene utelatt⁸.

Resultat

Figur 7.1 Resultater i skadeforsikring (uten captives)

*allokert investeringsavkastning er fratrullet resultatet av tekniske regnskap

⁶ Gjensidige Forsikring BA + 19 brannkasser

⁷ Gard og Skuld er ikke inkludert i tabell 7.1 og den videre fremstillingen grunnet avvikende regnskapsår. Målt i forfalt bruttopremie hadde disse selskapene en samlet markedsandel på 3,6 prosent i 2010. Gruppen med norske sjøforsikringsselskaper har derfor i realiteten en større markedsandel enn det som fremgår av tabellen.

⁸ Captive-selskapene er utelatt på grunn av svært stor variasjon i resultatene fra år til år.

Resultat av teknisk regnskap for skadeselskapene samlet var 2 mrd. kroner, 0,8 mrd. kroner bedre enn på samme tid i fjor. Resultatet skyldes at veksten i premieinntektene var høyere enn veksten i erstatnings- og driftskostnadene. Justert for fratrekk av allokert investeringsavkastning⁹ økte resultatet av teknisk regnskap fra 0,3 til 1,1 mrd. kroner i samme periode. Skadeselskapenes samlede finansinntekter var 1,4 mrd. kroner, en nedgang fra 2,4 mrd. kroner ett år tidligere. Selv om skadeselskapene har en lavere aksjeandel enn livsforsikringsselskapene og pensjonskassene, skyldes nedgangen i stor grad uroen i aksjemarkedet den siste tiden.

Veksten i resultatet av teknisk regnskap veide opp for de reduserte finansinntektene. Samlet var skadeselskapenes totalresultat før skatt på 2,5 mrd. kroner, 0,2 mrd lavere enn ett år tidligere.

Tabell 7.2 Samlet resultat for alle skadeforsikringsselskapene (uten captives)

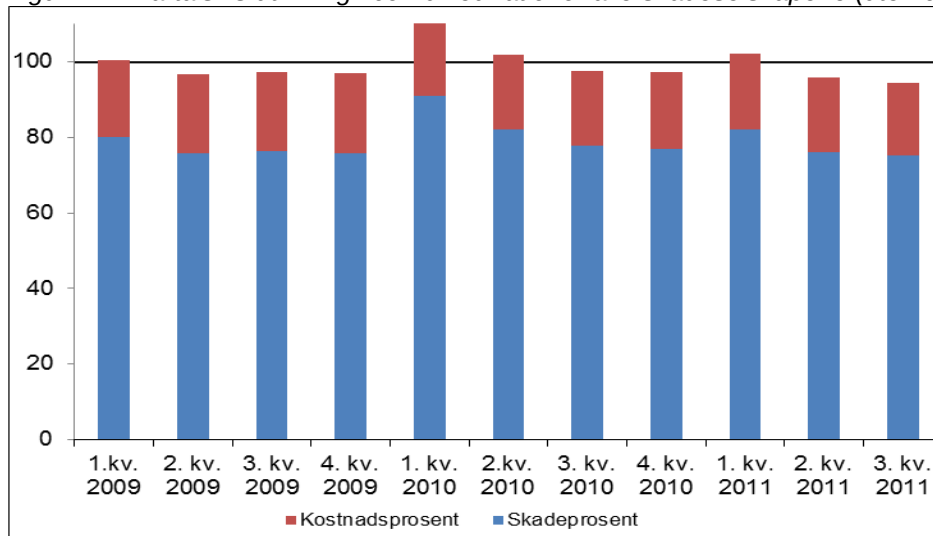
	1.-3. kvartal 2011		1.-3. kvartal 2010	
	Mill. kr	% av premie	Mill. kr	% av premie
Premieinntekter f.e.r.	21 669		19 818	
Allokert investeringsavkastning	955	4,4	900	4,5
Andre forsikringsrel. inntekter (inkl. premierabatter og gevinstavtaler)	96	0,4	80	0,4
Erstatningskostnader f.e.r.	16 275	75,1	15 447	77,9
Forsikringsrelaterte driftskostnader f.e.r.	4 175	19,3	3 949	19,9
Endring i sikkerhetsavsetning mv.	235	1,1	198	1,0
Resultat av teknisk regnskap	2 036	9,4	1 213	6,1
Netto inntekter av finansielle eiendeler	1 374	6,3	2 367	11,9
Allokert investeringsavkastning	955	4,4	900	4,5
Andre inntekter/kostnader	-9	0,0	-32	-0,2
Resultat før skattekostnad	2 446	11,3	2 648	13,4

Combined ratio (CR) er summen av skade- og kostnadsprosenten og er et mål på lønnsomheten i den forsikringsrelaterte driften. Så lenge CR er under 100 har premieinntektene vært større enn summen av erstatningskostnadene og andre forsikringsrelaterte driftskostnader.

Det er vanlig at CR er høyere i årets første kvartal enn de øvrige kvartalene, siden vintervær ofte fører til flere skader. Også i 2011 har CR blitt gradvis redusert, se figur 7.2. CR for 1.-3. kvartal i år samlet ble 94,5 prosent, mot 97,8 prosent ett år tidligere. Skade- og kostnadsprosenten falt i samme periode til henholdsvis 75,1 og 19,3 prosent.

⁹ Allokert investeringsavkastning omfatter en beregnet avkastning på forsikringsavsetningene. Beløpet kan sees i sammenheng med netto inntekter av finansielle eiendeler, men tilbakeføres teknisk regnskap siden det har sammenheng med forsikringsavsetningene.

Figur 7.2 Kvartalsvis utvikling i combined ratio for alle skadeselskapene (uten captives)

Det var 13 selskaper som hadde negativt resultat i 1.-3. kvartal 2011, mot 9 selskaper ett år tidligere. Samlet utgjorde de negative resultatene 419 mill. kroner, en økning fra 290 mill. kroner på samme tid i fjor.

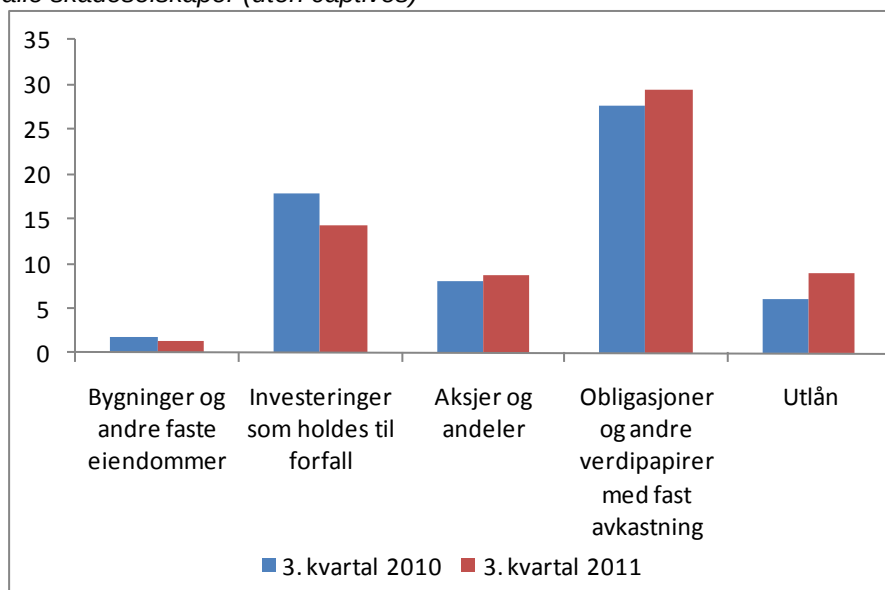
Balanse

Skadeselskapene økte forvaltningskapital fra 93,4 mrd. kroner ved utgangen av 3. kvartal 2010 til 96,9 mrd. kroner ved utgangen av 3. kvartal 2011. Andelen av investeringer som holdes til forfall ble redusert med 3,5 prosentpoeng, mens både andelen utlån og obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning økte med henholdsvis 2,9 og 1,7 prosentpoeng. Aktiva-allokeringen er ellers relativt stabil.

Tabell 7.4 Utvalgte balanseposter for alle skadeforsikringsselskapene (uten captives)

	3. kvartal 2011		3. kvartal 2010	
	Mill. kr	% av FK	Mill. kr	% av FK
Bygninger og andre faste eiendommer	1 351	1,4	1 734	1,9
Investeringer som holdes til forfall	13 727	14,2	16 575	17,7
Aksjer og andeler	8 380	8,7	7 574	8,1
Obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	28 408	29,3	25 788	27,6
Utlån	8 673	9,0	5 674	6,1
Ansvarlig kapital	20 735	21,4	20 008	21,4
Forsikringstekniske avsetninger	56 171	58,0	52 506	56,2
Forvaltningskapital	96 850		93 416	

Figur 7.3 Utvalgte balanseposter i prosent av forvaltningskapitalen for alle skadeselskaper (uten captives)

Soliditet og stresstester

Skadeselskapene samlet hadde en kapitaldekning på 38,2 prosent ved utgangen av 3. kvartal 2011, som er på linje med ett år tidligere. Beregningsgrunnlaget økte med 1,7 prosent til 52 mrd. kroner i samme periode, mens veksten i ansvarlig kapital var noe svakere. Kun ett selskap var i brudd med kapitaldekningsregelverket ved utgangen av 3. kvartal 2011. Selskapet fikk imidlertid tilført kapital i oktober og oppfyller nå kravene til kapitaldekning.

De forsikringstekniske avsetningene utgjorde 56,2 mrd. kroner for skadeselskapene samlet, 6,9 prosent høyere enn samme periode i fjor. Minstekravet til de forsikringstekniske avsetningene var på linje med ett år tidligere, noe som førte til at dekningsprosenten økte fra 112,2 til 121 prosent.

Tabell 7.5 Dekningsprosent for alle skadeselskapene (uten captives)

Dekningsprosent	3. kvartal 2011	3. kvartal 2010
Premieavsetning	100,9	101,3
Erstatningsavsetning	130,4	114,2
Sikkerhetsavsetning	130,3	131,1
Administrasjonsavsetning	100,8	101,3
Fors. tekn. avs. (mill. kr)	56 171	52 506
Minstekrav fors. tekn. avs (mill. kr)	46 432	46 796
Dekningsprosent	121,0	112,2

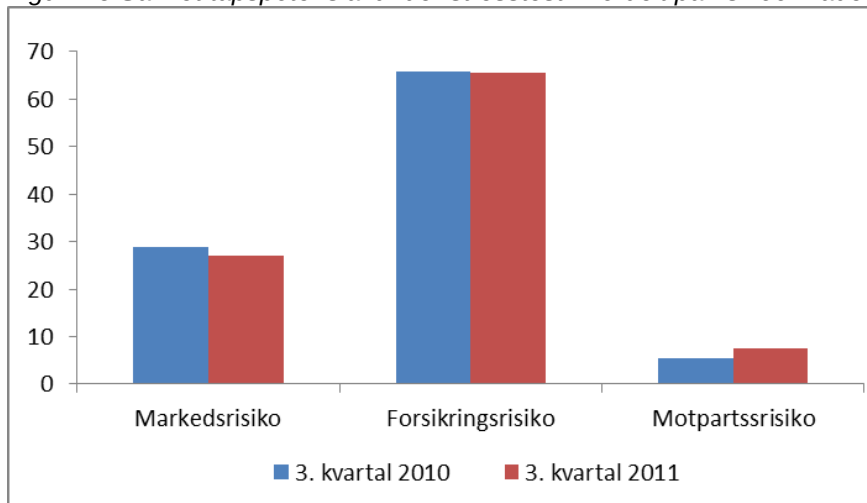
Ved utgangen av 3. kvartal 2011 var samlet bufferkapital 18 mrd. kroner (19 prosent av FK) under stresstest II¹⁰, på linje med ett år tidligere. Samlet tapspotensial økte i samme periode med 5,9 prosent til 9,4 mrd. kroner. Dette førte til at bufferkapitalutnyttelsen økte fra 49,8 til 52,6 prosent. Andelen markedsrisiko falt sammenlignet med ett år tidligere, mens det var en økning i andelen motpartsrisiko. Andelen forsikringsrisiko, som utgjør det største risikoområdet, forholdt seg relativt stabil i samme periode.

Markedsrisikoen i stresstest II beregnes med utgangspunkt i definerte stress-scenarier (blant annet at aksjemarkedene faller 20 prosent). Ingen av skadeselskapene eier statsobligasjoner fra PIIGS-landene av betydning og sammenlignet med samme periode i 2010 har andelen markedsrisiko falt fra 28,9 til 27 prosent. Aksjerisiko utgjorde 57 prosent av dette. Til tross for at skadeselskapene er mindre

¹⁰ Se Kapittel 6 om livsforsikring for en nærmere beskrivelse av stresstestene

eksponert mot uro i finansmarkedene enn livselskapene og pensjonskassene, ble finansinntektene redusert med 42 prosent sammenlignet med ett år tidligere.

Figur 7.3 Samlet tapspotensial under stresstest II fordelt på risikoområder (uten captives)

TABELER - SKADEFORSIKRING

Resultat i grupper av skadeforsikringsselskaper

Tall i mill. kr	Aksjeselskaper		Captive-selskaper		Sjøforsikringsselskaper		Øvrige gjensidige selskaper	
	1.-3. kvartal 2011	1.-3. kvartal 2010	1.-3. kvartal 2011	1.-3. kvartal 2010	1.-3. kvartal 2011	1.-3. kvartal 2010	1.-3. kvartal 2011	1.-3. kvartal 2010
Teknisk resultat	1 991	1 167	499	1 669	-6	-26	51	72
Resultat før skatt	2 674	2 432	-203	2 240	-104	92	-124	125

Combined ratio i grupper

	Aksjeselskaper		Captive-selskaper		Sjøforsikringsselskaper		Øvrige gjensidige selskaper	
	1.-3. kvartal 2011	1.-3. kvartal 2010	1.-3. kvartal 2011	1.-3. kvartal 2010	1.-3. kvartal 2011	1.-3. kvartal 2010	1.-3. kvartal 2011	1.-3. kvartal 2010
Combined ratio grupper	94,3	98,3	38,8	-7,9	97,6	89,6	93,7	88,8

8 Bankenes motpartsrisiko

Under finanskrisen i 2008 oppsto stor usikkerhet internasjonalt omkring hvilke banker som ville påføres tap som følge av konkursene i Lehman Brothers og andre finansinstitusjoner. Den uoversiktlige situasjonen om bankenes eksponeringer mot de konkursrammede finansinstitusjonene, ikke minst via eksponeringer utenfor balansen, førte blant annet til at interbankmarkedet tørket ut og mange banker ikke kunne refinansiere sine innlån. For å minske slike effekter pågår betydelig arbeid internasjonalt med å etablere bedre oversikt over eksponeringer og identifisere globalt systemviktige finansinstitusjoner (G-SIFIs), som er viktige motparter for mange av aktørene i finanssektoren.

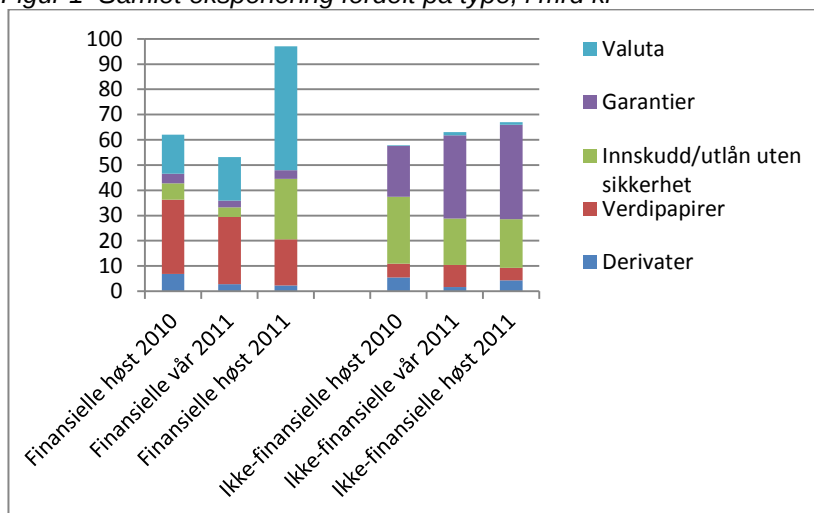
Finanstilsynet og Norges Bank gjennomfører i samarbeid to ganger per år undersøkelser om de største motpartseksponeringer i et utvalg av norske banker. Hensikten er å kartlegge omfanget av usikret eksponering som bankene har mot sine største motparter, både på og utenom balansen. Sammensetningen av eksponeringene og graden av konsentrasjon på enkelte motparter er av særlig interesse. En stor andel av bankenes største motpartseksponeringer antas å være av kortsiktig karakter. Selv om kort løpetid på en eksponering reduserer faren for betalingsbortfall, vil det likevel være risiko for at en motpart kan få plutselige betalingsproblemer.

De 10 bankene som inngår i undersøkelsen, er bedt om å rapportere de ti største finansielle og ikke-finansielle motpartene med fordeling på eksponering mot derivater med positiv markedsverdi, verdipapirer, usikrede innskudd/utlån, garantier og ubenyttede komitterte rammekreditter, samt usikret valutaoppgjør. Den seneste rapporteringen er per 30. september 2011 og gir et øyeblikksbilde av eksponeringen på det tidspunktet. Fordi mange av eksponeringene antas å være kortsiktige, kan bildet endres betydelig fra ett rapporteringstidspunkt til det neste.

Samlet eksponering

De største usikrede eksponeringene mot finansielle motparter har økt betydelig i forhold til tidligere og utgjorde ved utgangen av 3. kvartal 2011 ca 97 mrd. kroner samlet for alle bankene i utvalget, se figur 1. Tilsvarende eksponering per 30. september 2010 var 62 mrd. kroner. De største eksponeringene mot ikke-finansielle foretak har vært mer stabil, men også disse har steget noe fra samlet 58 mrd. kroner til 67 mrd. kroner.

Figur 1 Samlet eksponering fordelt på type, i mrd kr

Ut over økningen i selve størrelsen på eksponeringene mot finansielle motparter, har det vært en betydelig endring i sammensetningen med en tredobling av usikret valutaeksponering. Noe av årsaken ligger i vanskeligere forhold i pengemarkedene, og at kortsiktig finansiering nå i større grad hentes der

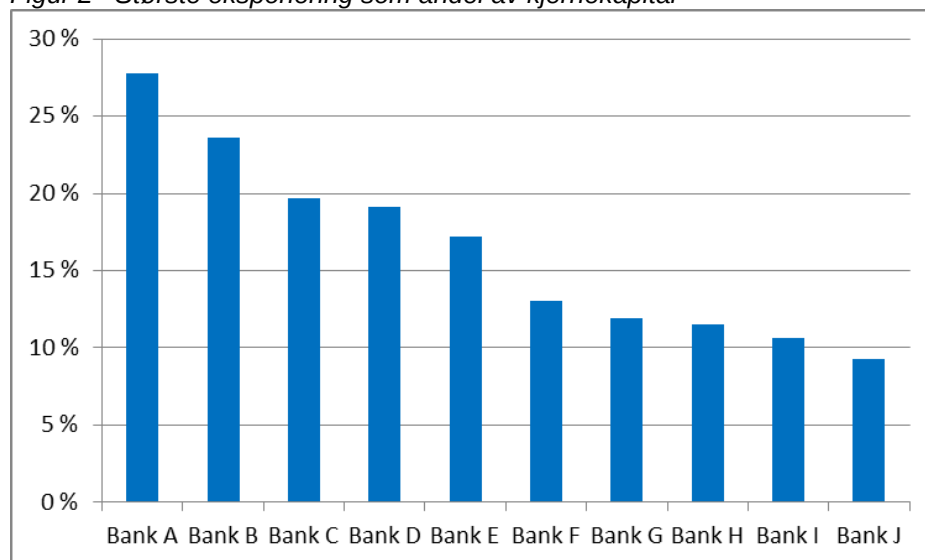
den er mest tilgjengelig/gunstig. Dette kan tidvis føre til betydelig posisjoner i det sikre valutaoppgjøret CLS. Posisjoner i CLS er uten motpartsrisiko og inngår ikke i vår undersøkelse. Derimot ligger det i CLS begrensninger for medlemsbankene. For å redusere den posisjonen som oppstår i CLS, inngås derfor inn/ut-swapper der den ene delen av swappen gjøres opp direkte mellom bankene. Den delen som går utenfor CLS, innebærer en motpartsrisiko og bidrar til den sterke økningen i valutaeksponering mot finansielle motparter. Mot ikke-finansielle motparter utgjør garantier/ubenyttet rammekreditt nå den største eksponeringen, mens det ett år tilbake var usikrede utlån.

For ni av bankene var største motpart en finansiell aktør, mot sju banker ett år tilbake.

Eksponering i forhold til bankenes kjernekapital

Økt samlet eksponering på tvers av bankene fører til at den potensielle risikoen i forhold til tapsbærende evne i den enkelte bank i flere tilfeller også har steget. For de 10 bankene samlet har den største eksponeringen som andel av kjernekapital i snitt økt noe sammenliknet med høsten 2010. Alt annet like ville dette indikere økende motpartsrisiko, men noe av økningen skyldes større beholdninger av obligasjoner med fortrinnsrett (OMF) i bankenes likviditetsporteføljer. Den største enkelteksponeringen, på 28 prosent av den aktuelle bankens kjernekapital, består av OMF, se figur 2, og har således en sekundær sikkerhet. En rekke av de øvrige eksponeringene har derimot ingen sikkerhet dersom motparten skulle falle bort.

Figur 2 Største eksponering som andel av kjernekapital

Konsentrasjonsrisiko mot felles motpart

Mange av bankene hadde økt eksponering mot sine største motparter, og denne utgjorde i flere tilfeller en betydelig andel av bankens kjernekapital. Likevel kan konsentrasjonsrisikoen knyttet til felles motparter på tvers av bankene fortsatt anses som begrenset. Den største enkeltmotparten utgjorde 9,8 prosent av samlet rapportert eksponering innen finans. Av 100 rapporterte finansielle motparter var 48 ulike, og 34 av motpartene var nordiske. Ingen banker hadde finansinstitusjoner i PIIGS-landene blant sine største motparter. Derimot hadde bankene en betydelig eksponering mot en fransk bank og noe eksponering mot en russisk bank. De hyppigste motpartene for bankene er boligkredittforetak.

Også på foretakssiden har størrelsen på de største eksponeringene økt, men konsentrasjon mot felles motpart er fortsatt begrenset. Største foretaksmotpart utgjør 10,3 prosent av samlet rapportert eksponering mot ikke-finansiell sektor. Kraftselskaper er de hyppigste felles foretaksmotpartene for bankene. Ingen av bankene har foretak i PIIGS-landene blant sine 10 største motpartene.

9 Tiltak relatert til statlige gjeldsproblemer i eurolandene

Redningspakker til Hellas, Irland og Portugal

I 2010 fikk Hellas, Portugal og Irland finansielle hjelpepakker som følge av statlige gjeldsproblemer. Hele eller store deler av hjelpepakkene er finansiert av EU og IMF. Utbetalingene er betinget av at mottakerlandet oppfyller utvalgte kvantitative og kvalitative mål, og representanter fra IMF, EU og ECB gjennomfører kvartalsvise inspeksjoner mht. fremdriften i reformprosessen. Finansieringspakkene har følgende omfang:

Hellas: Redningspakke på 110 mrd. euro over en 3-årsperiode fra mai 2010. 30 mrd. euro kommer fra IMF og 80 mrd. euro fra EU.

Irland: Redningspakke på 85 mrd. euro over en 3-årsperiode. Irland bidrar selv med 17,5 mrd. euro, IMF med 22,5 mrd. euro og EU med 45 mrd. euro (finansiert i like store deler av EFSF, inklusiv direkte lån fra Storbritannia, Danmark og Sverige, og EFSM).

Portugal: Redningspakke på 78 mrd. euro over en 3-årsperiode. IMF yter 26 mrd. euro og EU 52 mrd. euro (finansiert i like store deler av EFSF og EFSM).

Tiltakspakken av 26. oktober

Den 26. oktober ble den tredje finansieringspakken for Hellas presentert av EU. Samtidig ble det lagt frem tiltak som gjelder alle eurolandene og banksektoren i EU. Disse tiltakene gjelder bl.a. en økning i rammene til eurosoneens krisefond ESFS, garantier om tilgang på markedsfinansiering for bankene, styrking av kjernekapitaldekningen til systemviktige banker og en plan for økt økonomisk og finanspolitisk koordinering og overvåking i eurosoneen.

Tiltakspakken innebærer at kreditorer som har greske statsobligasjoner skal ta et tap på 50 prosent. Målet er at den greske statsgjelden skal komme ned i 120 prosent av BNP innen 2020. Videre skal det etableres et nytt EU-/IMF-program overfor Hellas på inntil 100 mrd. euro. Samtidig skal effekten av eurosoneens krisefond, EFSF, utvides til om lag 1 000 mrd. euro, jf. etterfølgende oversikt. I utgangspunktet planlegges det nye programmet å være på plass innen utgangen av 2011 og nedskrivningene gjennomført tidlig i 2012.

Oppkapitalisering av europeiske banker

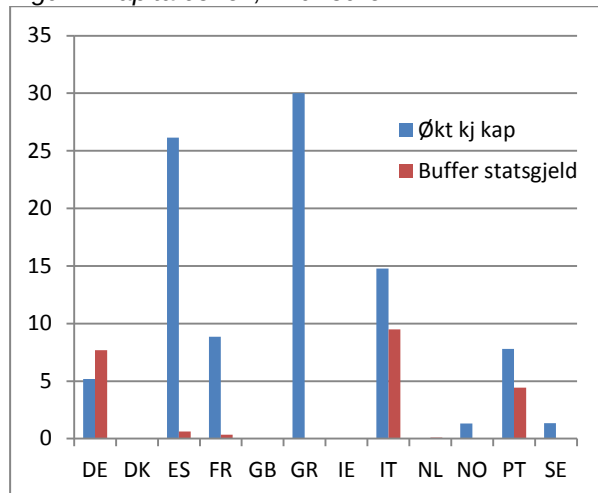
For å gjenopprette tillit i finansmarkedene har European Banking Authority (EBA) offentliggjort en plan for oppkapitalisering av systemviktige banker i Europa basert på nye og høyere krav til tapsbærende evne. Planen innebærer at 70 av de største bankene i Europa, deriblant DnB Nor Bank, innen 30. juni 2012 må ha en kjernekapitaldekning på minimum 9 prosent. Kun ren kjernekapital vil telle med i beregningen, som gjøres etter Basel II med overgangsregler. I tillegg må bankene bygge midlertidige buffere mot risiko på statspapirer. Det forventes at bankene må holde tilbake utbytte og bonuser begrenses.

Banker som ikke har mulighet til å nå kravet gjennom tilbakeholdt overskudd, emisjoner eller konvertering av eksisterende hybridinstrumenter til egenkapital, kan be om støtte fra nasjonale myndigheter. I de tilfeller der statene selv ikke har denne kapitalen, kan oppkapitaliseringen søkes finansiert gjennom lån i EFSF. Bankene kan også nå målet gjennom å selge eiendeler og bygge ned sine utlånsporteføljer. En slik løsning kan ha stor negativ effekt på mulighetene for økonomisk vekst, og EBA ber derfor de nasjonale tilsynsmyndigheter sikre at porteføljereduksjon ikke stopper normal kreditttilførsel til resten av økonomien.

Estimater foretatt av EBA indikerer at de 70 bankene samlet vil trenge om lag 106 mrd. euro for å nå kjernekapitalkravet, mens ytterligere kapital må settes av til den midlertidige risikobufferen. Om lag 2/3 av behovet for kjernekapital er knyttet til banker i Hellas, Spania og Italia, mens sett i forhold til

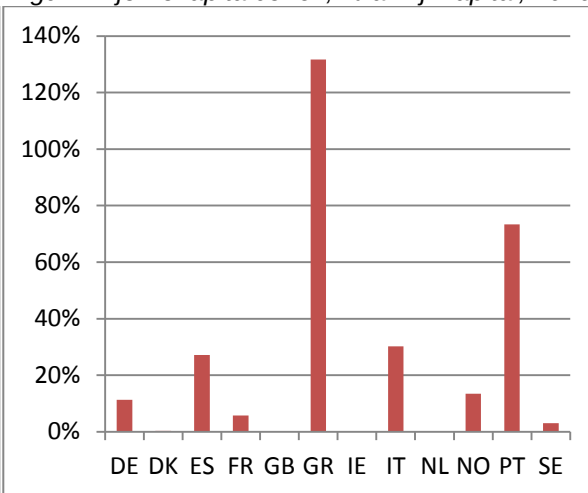
kjernekapitaldekning, har bankene i Hellas og Portugal den største underdekningen. Systemviktige banker i blant annet Danmark, Irland og Storbritannia forventes ikke ha behov, eller kun ha marginale behov, for kapital.

Figur 1 Kapitalbehov, mrd. euro

Kilde: EBA

Figur 2 Kjernekapitalbehov, % av kj. kapital, 2010

Kilde: Finanstilsynet, EBA og stresstestdata juni 2011

DnB Nor har deltatt i undersøkelsen av kapitalbehovet. Banken har ikke eksponering mot de gjeldsutsatte statene i Europa og behøver således ingen kapitalbuffer for statseksponeringer. Derimot vil DnB Nor Bank i henhold til beregningene fra EBA måtte styrke sin kjernekapital med 1,3 mrd. euro for å tilfredsstille kravet om ren kjernekapitaldekning på 9 prosent¹¹. DnB Nor-konsernet har tilgjengelig kapital i holdingselskapet som kan omdisponeres til bankkonsernet, slik at banken vil tilfredsstille nivået i EBAs vurdering.

Kapitalbehovene som er offentliggjort er foreløpige. De er basert på regnskapsdata og statseksponeringer per juni, justert for markedspriser på statspapirer per september. Endelige kapitalbehov for enkeltbanker vil foreligge rundt midten av november, når bankenes 3.kvartalstall er publisert. Bankene skal utarbeide planer for hvordan kapitalnivået skal oppnås, inkludert eventuell innhenting av ny kapital. Planene skal godkjennes av tilsynsmyndighetene.

¹¹ Fordi Norge ikke er medlem av EU, har EBA ikke beslutningsmyndighet overfor norske banker. Alle beslutninger om kapitalkrav eller annen tilsynsmessig oppfølging for norske banker skal fattes av det norske Finanstilsynet.

Finansieringsordninger på euro-/EU-nivå:

Gresk lånefasilitet (Greek Loan Facility) brukes som betegnelse for ordningen knyttet til eurolandenes og IMF's kriselån til Hellas. EU-kommisjonen koordinerer eurolandenes utlån ved å "syndikere" de bilaterale lånene fra eurolandene og låne dem ut samlet til Hellas.

EFSM (European Financial Stabilisation Mechanism) ble etablert mai 2010. Den omfatter alle EU-landene og skal benyttes til å støtte medlemsland med finansielle problemer. EFSM kan låne inntil 60 mrd. euro på vegne av EU.

EFSF (European Financial Stability Facility) ble etablert av de 17 eurolandene i juni 2010 og har som formål å sikre finansiell stabilitet gjennom finansiell hjelp til eurolandene. Opprinnelig var EFSF's oppgave kun å yte lån til stater, men etter ratifiseringen av de nye reglene presentert i juli 2011, kan EFSF også kjøpe obligasjoner i annenhåndsmarkedet. Slike kjøp skal baseres på en analyse av ECB og enighet mellom landene i EMU. EFSF kan også rekapitalisere finansinstitusjoner.

EFSF kan utstede opp til 440 mrd. euro i obligasjoner og evt. andre gjeldsinstrumenter. Utstedelsene garanteres av de 17 medlemslandene pro-rata i samme forhold som innbetalt kapital i ESB. Samlet garantibeløp er 780 mrd. euro. Fondet har AAA-rating. EFSF skal ikke utstede ny gjeld etter 30. juni 2013 og ordningen skal avvikles når alle lån er nedbetalt. Hensyntatt innvilgede lån til Hellas, Portugal og Irland har EFSF en gjenstående kapasitet på 250 mrd. euro av de opprinnelige 440 mrd. euro.

I forbindelse med den siste redningspakken til Hellas vedtok EMU-toppmøtet 26. oktober 2011 å utvide midlene som stilles til rådighet for EFSF til om lag 1000 mrd. euro, uten at medlemslandenes garantier utvides. Fondets effekt skal økes ved å tilby risikoforsikring til private investorer som kjøper statsobligasjoner, eller gjennom ko-investering med delvis dekning av eventuelle tap.

ESM (European Stability Mechanism) er et permanent krisefinansieringsprogram som skal erstatte EFSF i juli 2013. ESM vil bli etablert gjennom en avtale mellom eurolandene. Låneadgangen til ESM er 500 mrd. euro. Som sikkerhet for lånene innbetaler eurolandene 80 mrd. euro og stiller garantier for ytterligere 620 mrd. euro.

Tiltak fra den europeiske sentralbanken (ECB)

Under den statlige gjeldskrisen i EU har ECB utvidet låneadgangen mot sikkerhet og bl.a. opphevet kravet om kredittrating på greske, irske og portugisiske statsobligasjoner. I tillegg har ECB iverksatt markedsoperasjoner og kjøpt obligasjoner med fortrinnsrett for til sammen 99 mrd. euro gjennom "Covered Bond Purchase Programme". Fase II av programmet (CBPP II) vil være på ytterligere 40 mrd. euro. ECB har også kjøpt andre typer obligasjoner i annenhåndsmarkedet gjennom "Securities Market Programme". Per 7. november 2011 var rapportert beholdning under de to programmene henholdsvis 59 mrd. euro og 183 mrd. euro. Begge disse programmene er offisielt motivert ut fra hensynet til pengepolitikken, og ikke ut fra hensynet til finansiell stabilitet.

Kilder: Norges Bank, ECB og EU

